

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิทาน เป็น เรื่องที่เล่าสืบต่อกัน มีการเล่ากันทั่วไปทุกชาติทุกภาษา จุดใหญ่ของการเล่า คือ เพื่อความสนุกสนาน และสอดแทรกคติเพื่อสอนใจไปด้วย นิทานจึงเป็นอุปกรณ์การสอนที่ดียิ่งในการยกตัวอย่างชนิดหนึ่ง ซึ่งทุกคนชอบฟัง ไม่ว่าจะ เป็น เด็ก เล็กหรือผู้ใหญ่ ในระดับใดวัยใดก็ตาม คนไทยนิยมใช้นิทาน เป็น เครื่องล่่งสอนกันมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ซึ่งได้ผลในการปลูกฝังความเชื่อต่าง ๆ เป็นอย่างดี

นิทานและนิทานพื้นบ้าน

ความหมายและประเภทของนิทานพื้นบ้าน

ความหมายของนิทาน ผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของนิทานไว้หลายความหมายด้วยกัน เช่น

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 447) อธิบายว่านิทาน เป็น เรื่องที่เล่ากันมา

ฉัฐมา อษารัฐ (2512 : 163) ได้ให้ความหมายว่านิทานคือ เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมา ที่มีได้เจาะจงแสดงประวัติความเป็นมาของเรื่อง จุดใหญ่เพื่อความสนุกสนานและความพอใจทั้งของผู้เล่า และผู้ฟังมุ่งที่จะสนองความต้องการทางด้านจิตใจของผู้ฟัง ในบางครั้งก็สอดแทรกคติสอนใจรวมอยู่ด้วย

รัชณี ศรีไพรวรรณ (2516 : 37-41) ได้ให้ความหมายว่านิทาน คือ เรื่องราวที่เล่าสืบกันมา หรือมีผู้แต่งขึ้น เพื่อความสนุกสนานบันเทิง หรือเพื่อสอนคนในการดำรงชีวิต

จากความหมายข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า นิทาน คือ เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเพื่อบรมสั่งสอน และเพื่อความสนุกสนานบันเทิง

ความหมายของนิทานพื้นบ้าน

กรมศิลปากร (2524: 1) ให้ความหมายของนิทานพื้นบ้านไว้ว่า หมายถึง เรื่องราวที่บุคคลในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่งขึ้น และเล่าสืบต่อกันมา เป็นเวลาช้านาน มีความมุ่งหมายเพื่อ เป็น เครื่องบันเทิงใจ และสั่งสอนบุคคลให้กระทำความดี

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา (2514: 42) ให้ความหมายนิทานพื้นบ้านว่าเป็นวรรณคดีมุขปาฐะ มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการบอกเล่า

กิ่งแก้ว อัดฉากร (2519: 12) นิทานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ

สรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องราวที่บุคคลในท้องถิ่นต่าง ๆ ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีมุขปาฐะ เพื่อเป็นเครื่องบันเทิงใจ และสั่งสอนบุคคลให้กระทำความดี

ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน

บอกส์ (Boggs 1949: 161-226 อ้างถึงใน Boswell and J. Russell 1962: 17) ผู้จัดระบบการจัดจำแนกคติชาวบ้าน ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ได้แบ่งเรื่องเล่า (Narrative) ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ เรื่องเล่าประเภทร้อยแก้ว ได้แก่ เทพนิยาย คำานานและนิทาน และเรื่องเล่าประเภทร้อยกรอง หรือคำกลอน คือ มหากาพย์ นิทานคำกลอน ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ ถ้าเราถือว่า นิทานพื้นบ้านตรงกับคำว่า Folk Narrative นิทานพื้นบ้านก็มี 2 ลักษณะ คือ ร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่ถ้าแปลนิทานพื้นบ้านว่า Folktale ก็จะมีเฉพาะร้อยแก้ว แต่การศึกษานิทานพื้นบ้านในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษา Folktale ที่มีลักษณะ เป็นร้อยแก้ว ดังที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส (ข.ป.ป.: 99-100) ได้กล่าวถึงลักษณะนิทานพื้นบ้านไว้ว่า

1. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง
2. เล่ากันด้วยปากสืบกันมา เป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลัง เมื่อมีการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า

3. ไม่ปรากฏว่า ผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่า พังมาจากผู้เล่า ซึ่ง เป็นบุคคลสำคัญในอดีตอีกคนหนึ่ง

เจือ สดะ เวทิน (2517: 46) ได้กล่าวถึงลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้คล้ายคลึงกัน คือ

1. ต้องเป็น เรื่อง เก่า
2. ต้องเล่าด้วยภาษาร้อยแก้ว
3. ต้องเล่ากันด้วยปากมาก่อน
4. ต้องแสดงความคิดเห็นความ เชื่อของชาวบ้าน
5. เรื่องจริงที่มีคติ ก็นับอนุโลมเป็นนิทาน เช่น มะกะโท ชาวบ้านบางระจัน

อลริก (Olrrik 1965: 129-141) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์ค ได้เสนอ บทความ ซึ่งเป็น เสมือนกฎเกณฑ์การ เล่าเรื่องและการพูด เรื่องนิทานพื้นบ้าน คือ กฎศีกคำบรรพ์ เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน (Epic Laws of Folk Narrative) ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. กฎของการ เริ่ม เรื่องและกฎของการจบ เรื่อง (The Laws of Opening and Law of Closing) นิทานพื้นบ้านจะไม่ นำ เข้าสู่ เหตุการณ์สำคัญในทันที และไม่จบอย่างกระทันหัน เนื้อ เรื่องจะ เริ่มจากภาวะที่สงบไปสู่ เหตุการณ์ที่ตื่นเต้น และในตอนจบ เรื่องนั้น เหตุการณ์จะ คลี่คลายไปสู่ภาวะปกติก่อนจึงยุติ

2. กฎแห่งการซ้ำ (The Law of Repetition) การซ้ำใน เรื่องมักจะยึดจำนวน 3 เป็นส่วนมาก ไม่ว่าจะเป็น ตัวละคร หรือสิ่งของหรือการกระทำ เช่น ชายหนุ่มหลง เข้าไป ในที่อยู่ของยักษ์ถึง 3 วัน และแต่ละวันก็ฆ่ายักษ์ หรือ อีศวินพยายามถึง 3 หน ที่จะไต่ภูเขา กระทำ จำนวน 3 เป็นจำนวนที่นิยมใช้มากที่สุด เกี่ยวกับการซ้ำ แต่บางทีก็อาจจะยึดจำนวนอื่น ๆ เช่น จำนวน 4 แทนก็ได้ เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อถือทางศาสนาของชาวอิสลาม

3. กฎแห่งตัวละคร 2 ตัว ใน 1 ฉาก (The Law of Two to a Scene) ในฉากหนึ่ง ๆ ของนิทานพื้นบ้าน มักจะมีตัวละครที่มีบทบาทอยู่เพียง 2 ตัว

4. กฎแห่งการแตกต่างแบบตรงกันข้าม (The Law of Contrast) นิทานพื้นบ้าน มักจะสร้างตัวละครที่มีลักษณะต่างกัน โดยให้มีลักษณะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แบบตรงกันข้าม เช่น มีบทบาทของคนใจดี กับบทบาทของคนใจร้าย หรือมีคนแข็งแรง กับคนอ่อนแอ เป็นต้น

5. กฎของฝาแฝด (Law of Twins) ถ้าฝาแฝดหรือพี่น้องสองคนประสบความสำเร็จทุกอย่างก็มักจะปรองดองกันดี แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ชัยชนะก็จะเป็นศัตรูกัน บางทีนอกจากจะเป็นฝาแฝดหรือพี่น้องสองคน กฎข้อนี้ยังครอบคลุมไปถึงตัวละครที่มีบทบาทใกล้ชิดกัน เช่น เป็นเพื่อนกันก็ได้ด้วย

6. ความสำคัญของตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย (The Importance of Initial and Final Position) ถ้าตัวละคร เป็นพี่น้องหลาย ๆ คน นิทานพื้นบ้านมักกล่าวถึงผู้อาวุโสมากที่สุดก่อน แต่จุดสนใจหรือความสำคัญมัก เน้นพี่น้องคนสุดท้าย

7. เรื่องเชิงเดี่ยว (Single - Stranded) โดยมากโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านไม่มีลักษณะซับซ้อน คำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ ไม่มีการละทิ้งตัวแกนเดิม ผู้ทำหน้าที่ คำเนินเรื่อง

8. กระสวน (Patterning) ในนิทานพื้นบ้านเรื่องหนึ่ง ๆ มักมีวิธีคำเนินบทบาทของตัวละคร หรือคำพูดที่เป็นแบบเดียวกันซ้ำกันอยู่ในเรื่อง

9. ฉากประทับใจ (Tableaux Scenes) มีการพรรณนาภาพพจน์ที่แสดงอารมณ์สะเทือนใจ เช่น สถานที่อันสวยงาม หรือฉากการต่อสู้ เช่น วีรบุรุษสู้กับมังกร เป็นต้น

10. เรื่องของความสมเหตุสมผล (Logic) เหตุการณ์ในนิทานพื้นบ้านมีความสมเหตุสมผลในตัวเอง ความสภาพของเรื่องแต่ละเรื่อง

11. เรื่องของเอกภาพ (Unity of Plot) อนุภาคหรือเหตุการณ์ที่นำมาเล่ามีส่วนสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่อย่างเห็นได้ชัด

12. การแต่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว (Concentration on a Leading Character) นิทานพื้นบ้านจะมีการบรรยายถึงตัวละครเอก และพฤติกรรมของตัวละครเอก เน้นมากกว่าตัวอื่น ๆ อย่างมากมาย

ปรีชา อุยตระกูล (2521: 97-98) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งประกอบด้วยนิทาน นิยาย และประวัติ จากคำบลั้งกาใหญ่ อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา พบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านคำบลั้งกาใหญ่ มีความสอดคล้อง และมีลักษณะร่วมกับกฎคิกคำบรรพ์ของเอกเซล ออลริค อย่างเห็นได้ชัด จะมีเพียงกฎแห่งตัวละคร 2 ตัวใน 1 ฉาก และกฎของฝาแฝดเท่านั้น ที่มองไม่เห็นชัดเหมือนกฎข้ออื่น ๆ

ประเภทของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้าน เป็น เรื่องเก่าแก่ที่เล่าต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน บางเรื่องก็แผ่กว้างขวางไปทั่วโลก เมื่อคนไปยังท้องถิ่นใดก็มักปรับเนื้อเรื่องให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมแถบนั้น แม้ว่าจุดอ่อนของเนื้อเรื่องจะเป็นอย่างเดียวกัน แต่จะมีลักษณะของผู้คน และสิ่งแวดล้อมที่นิทานนั้นคนไปถึง เจือปนประสมประสานอยู่ด้วย จึงมีความแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด (กุหลาบ มัลลิกะมาส ม.ป.ป.: 100) เพื่อสะดวกในการศึกษา นักปราชญ์ทางนิทานพื้นบ้าน จึงได้พยายามจำแนกให้เป็นหมวดหมู่ และเป็นการจัดการศึกษานิทานพื้นบ้านให้มีระบบและหลักวิชา เหมาะสมกับฐานะที่เป็นสาขาสำคัญของคติชนวิทยาอีกด้วย

ทอมป์สัน (Thompson 1977) ได้กล่าวถึงวิธีการแบ่งนิทานพื้นบ้านออกเป็น

4 วิธี คือ

1. การแบ่งนิทานตาม เขตพื้นที่ (Area)
2. การแบ่งนิทานตามรูปแบบของนิทาน (Form)
3. การแบ่งนิทานตามแนวเรื่องของนิทาน (Type)
4. การแบ่งนิทานตามอนุภาค (Motif)

วิธีการแบ่งที่นิยม คือ แบ่งตามรูปแบบ (Form) ของนิทาน จำแนกได้เป็น

1. เทพนิยาย (Fairy Tale) เป็นเรื่องค่อนข้างยาว เนื้อเรื่องประกอบด้วย อธิติฤทธิ์ อภินิหาร จมลงด้วยตัวเอกของเรื่องมีความสุขสมบูรณ์
2. นิยาย (Local Legend) เป็นเรื่องที่มีเค้าอ้างว่าจริง อ้างอิงถึงสถานที่ และบุคคลที่มีจริง ๆ แต่อาจประกอบด้วยเรื่องที่เกิดขึ้นไปบ้าง ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์แน่นอน
3. คำานาน (Myth) เป็นเรื่องเล่าถึงความ เป็นมาของธรรมชาติ บางทีเกี่ยวกับคน สัตว์ โดยมากเป็นการเล่าถึงต้นกำเนิดอันสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา
4. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale) ตัวเอกในนิทานเป็นสัตว์ที่มีความคิดและการกระทำตลอดจนพูดจาได้ เหมือนคน ถ้าเป็น เรื่องที่มุ่งสอนคติธรรม ก็เรียกว่า นิทานคติ (Fable)
5. ประเภทมุขตลก (Jest)

กึ่งแก้ว อัศตากร ได้จำแนกนิทานตามรูปแบบที่เป็นหลักใหญ่ดังต่อไปนี้ (2519: 12-17)

1. เทพนิยาย (Fairy Tale) เป็นเรื่องค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน ฉากมักจะเป็นแดนสมมติ ไม่บ่งสถานที่เด่นชัด การพรรณนามักวิจิตรพิสดาร โครงเรื่องจะเป็นทำนองเจ้าชายที่เก่งกล้าสามารถ ผจญอุปสรรคพบเจ้าหญิงครองรักกัน เช่น เรื่อง โสนน้อยเรือนงาม คาวี เป็นต้น
2. นิทานชีวิต (Romantic Tale) อยู่ในโลกของความจริง ไม่เน้นอภินิหาร จะมีขนาดค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน มีการบ่งสถานที่และเวลาเด่นชัด โครงเรื่องมักเป็นการต่อสู้และการครองรักของพระเอกนางเอก ได้แก่ นิทานชุดอาหรับราตรี นิทานทรงเครื่องของไทย
3. นิทานวีรบุรุษ (Hero Tale) มีขนาดค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน ฉากจะเน้นแดนชีวิตจริง โครงเรื่องมักเป็นการล่าดับเหตุการณ์ การผจญภัย การต่อสู้ของวีรบุรุษหลาย เหตุการณ์เป็นอนุกรม เช่น การผจญภัยของ เซคิวลิส
4. นิยายประจำถิ่น (Local Legend) โครงเรื่องของนิทานประเภทนี้ จะเป็นการกระทำ และความสำคัญของบุคคลในท้องถิ่น อำนาจผีสิง เทวดา ซึ่งผู้เล่าเชื่อว่าเป็นเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ในแดนชีวิตจริง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ ผี เทวดา หรือสัตว์ ขนาดของเรื่องแล้วแต่กรณี เช่น เมืองลับแล เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ท้าวปาจิต นางอรพิมพ์
5. นิยายอธิบายเหตุ (Explanatory Tale) คือ นิยายที่พยายามอธิบายสิ่งที่มนุษย์สงสัยและหาคำตอบไม่ได้ว่าทำไม ทั้งนี้ เพื่ออธิบายความเป็นมาของสัตว์ บุคคล สิ่งของ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ทำไมจึงเกิดจันทรคราส ทำไมมดตะนอยจึงเอวคอค
6. ตำนานและเทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรม โครงเรื่องจะประกอบด้วยอนุภาคว่าด้วยต้นกำเนิดของจักรวาล โลก มนุษย์ สัตว์ สิ่งของ กับว่าด้วยโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และกฎเกณฑ์ ตลอดจนคุณและโทษของพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น พระพิฆเณศร์ พระมณูกับน้ำท่วมโลก
7. เรื่องสัตว์ (Animal Story) เป็นนิทานที่มีสัตว์เป็นตัวละคร แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ หากเล่าเป็นเชิงเปรียบเทียบกับชีวิตมนุษย์ เพื่อให้คิดสอนใจ เรียกว่า นิทานอุทาหรณ์ (Fable) เช่น เรื่อง สุนัขจิ้งจอกกับนกกระสา

8. มุขคลก (Jest) โครงเรื่องจะเป็นเหตุการณ์ขัดแย้งที่ผู้ฟัง มองด้วยอารมณ์ขัน ไม่ถือโทษ ตัวละครเป็นคนทุกประเภท เช่น เรื่องศรีธนญชัย เรื่องดาเถนยายซี

นอกจากนี้ กังแก้ว อัศถากร ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับการจำแนกนิทานว่า นิทานซึ่งมี โครงเรื่องเดียวกัน อาจจัดอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันได้ ทั้งนี้ต้องอาศัยพิจารณาทัศนคติที่แฝง เร้นอยู่ในนิทานเรื่องนั้น ๆ ด้วย

กุหลาบ บัลลิกะมาส (ม.ป.ป. 105-109) ได้จำแนกนิทานพื้นบ้านออกเป็น 5 รูปแบบอย่างกว้าง ๆ คือ

1. นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) มีลักษณะที่เห็นได้ชัด คือ เป็นเรื่องค่อนข้างยาว มีหลายสาระประกอบอยู่ในนิทาน เป็นเรื่องที่สมมติว่าเกิดขึ้นในที่ไหนสักแห่ง แต่สถานที่เลื่อนลอย กำหนดลงชัดไม่ได้ว่าที่ไหน ตัวเอกของเรื่อง เป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ

2. นิทานท้องถิ่น (Legend) มีขนาดสั้นกว่านิทานปรัมปรา มักเป็น เรื่องเหตุการณ์ เดียวและเกี่ยวกับความ เชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี โศกกลาง หรือคตินิยม เป็นเรื่องจริงหรือ มีเค้าความจริง ตัวบุคคลจริง สถานที่จริง นิทานท้องถิ่นอาจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของวีรบุรุษ ประจำชาติ นิทานท้องถิ่นนี้อาจจำแนกย่อยออกไปได้ดังต่อไปนี้

2.1 นิทานประเภทอธิบาย (Explanatory Tales) อธิบายปรากฏการณ์ ต่าง ๆ ของธรรมชาติ อธิบายสาเหตุของความเชื่อบางประการ อธิบายชื่อสถานที่ต่าง ๆ

2.2 นิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น โศกกลาง ไสยศาสตร์ คาถาอาคม และ เวทมนต์ ซึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในสมัยดึกดำบรรพ์

2.3 นิทานที่เกี่ยวกับสมบัติที่ฝังไว้

2.4 นิทานวีรบุรุษ คือ เรื่องที่กล่าวถึงคุณธรรม คนฉลาด สามารถและ ความมองอาจกล้าหาญของบุคคล

2.5 นิทานคติสอนใจ เป็นเรื่องสั้น ๆ ไม่สมจริง เจตนาจะสอนความประพฤติ อย่างใดอย่างหนึ่ง

2.6 นิทานที่เกี่ยวกับนักบวชต่าง ๆ เกี่ยวกับอภินิหารของผู้บวช ที่เจริญ ภาวนาจนมีฉานแก่กล้า

3. เทพนิยาย (Myth) หมายถึงนิทานที่มีเทวดา นางฟ้า เป็นตัวบุคคลในเรื่อง นิทานยังมีส่วนสัมพันธ์กับความ เชื่อถือทางศาสนา และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ปฏิบัติในทางศาสนา

4. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale) มีสัตว์เป็นตัวละครของเรื่องแต่สมมติว่ามีความคิดและการกระทำต่าง ๆ คลอคนพูดจาอย่างมนุษย์ธรรมดา มีจุดเด่นน่าสนใจของเรื่องอยู่ที่ข้อขบขัน หรือ เรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ต่าง ๆ มีคติสอนใจ สอนความประหลาด

นิทานเรื่องสัตว์แบ่งย่อยได้เป็น 2 ประเภท

4.1 นิทานประเภทสอนคติธรรม (Fable) ต่างกับนิทานที่เป็นคติสอนใจ ต่างกันที่ตัวละครในนิทานจะต้องเป็นสัตว์เสมอ

4.2 นิทานประเภทเล่าซ้ำหรือเล่าไม่รู้จบจบ (Cumulative Tale)

5. นิทานตลกขบขัน (Jest) มักเป็นเรื่องสั้น ๆ จุดสำคัญของเรื่องชนิดขบขันนี้อยู่ที่มีเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ต่าง ๆ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับความโง่และกลโกง การแก้เผ็ด การแสดงปฏิภาณไหวพริบ การพ่นขี้ตอ ตัวเอกของเรื่องบางทีเป็นคนโง่เง่าอย่างที่สุด และทำเรื่องผิดปกติวิสัยที่มนุษย์มีสติปัญญาคนธรรมดา เขาทำกันไม่ได้

การจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านของผู้วิจัย ทำโดยการรวบรวมนิทานพื้นบ้านที่ได้จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) มาจัดจำแนกออกเป็นกลุ่ม เป็นพวก โดยอาศัยรูปแบบที่หลากหลายเป็น เครื่องบ่งชี้ รูปแบบของนิทานแต่ละชนิดนั้น ผู้วิจัยยึดเกณฑ์การจำแนกของ กุหลาบ มัลลิกะมาส เป็นหลัก

คุณค่าของนิทานพื้นบ้าน

การเล่านิทาน เป็น เรื่องเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นที่ยอมรับแพร่หลายทั่วไปใน ทุกหนทุกแห่ง ในชุมชนทุกชั้น ถึงแม้ว่าเรื่องในนิทานจะแตกต่างกันไปในภาคต่าง ๆ ของโลก แต่จุดประสงค์ดั้งเดิมในการเล่านิทานของมนุษย์เป็นอย่างเดียวกันหมด คือ มนุษย์เราทั่วไปต้องการ เครื่องบันเทิงใจในยามว่างงานประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เป็น เหตุผลเนื่องมาแต่ศาสนา ซึ่งเป็น เรื่องที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์ และเป็นต้นเหตุให้มีนิทานมากมาย (กุหลาบ มัลลิกะมาส ข.ป.ป. : 99)

กึ่งแก้ว อัศถากร ให้ความเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของนิทานพื้นบ้านดังนี้

1. ทำให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม
2. เกิดความคุ้นเคยกับความเชื่อถือต่าง ๆ และสิ่งที่ได้กระทำมานาน
3. เรียนรู้ปัญหาสังคมและการแก้ปัญหาโดยใช้ศีลธรรมเข้าช่วย

ธวัช ปุณโฑทก (2525: 179) กล่าวว่า วรรณกรรมอีสานอุดมไปด้วยวรรณกรรมนิทาน นิยาย เพราะสมัยก่อนวรรณกรรมนั้นเป็นเหมือนมรดกของชาวอีสาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่เร้าให้กวีได้สร้าง เสริมวรรณกรรมประเภทนิทานออกมาอย่างมากมาย ถ้ามองในด้านจุดมุ่งหมายและสาระประโยชน์ทางจิตใจแล้ว จะพบว่า ผู้ประพันธ์ได้พยายามสอดแทรกไว้อย่างมากมาย เพื่อ เป็นการสอนศีลธรรมและจริยธรรมแก่สังคมไปด้วย ตลอดจนอุปนิสัยของตัวเองในเรื่องมักจะเป็นแบบอย่างสอนในการดำเนินชีวิตในสังคมตามคตินิยมของพุทธศาสนา ฉะนั้นวรรณกรรมอีสานประเภทนี้น่าจะจัดอยู่ใน วรรณกรรมคติธรรม เพราะอุดมไปด้วยสาระประโยชน์ทางด้านจิตใจ และทางสังคมอย่างแท้จริง

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521: 155) มีความเห็นสอดคล้องกับ ชำนาญ รอด เหล็กภัย (2517: 57) วรรณกรรมนิทานให้คุณค่าหลายประการ คือ ทำหน้าที่ เป็นกระจกเงาสะท้อนวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ความเชื่อ คตินิยม ตลอดจนอารมณ์ขันของสังคมที่เป็นเจ้าของนิทาน ทำให้ผู้ฟัง เข้าใจสภาพ ความเป็นอยู่และจิตใจของมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น

สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2512: 188) กล่าวถึงคุณค่าของนิทานชาวบ้าน ว่า

1. ก่อให้เกิดความ เพลิดเพลินบันเทิงใจ
2. ให้ความรู้เรื่องภาษา ศัพท์ สำนวน
3. สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีบางอย่าง ตลอดจนสภาพภูมิประเทศ ภูมินาม

วิทยา และภาวะสังคม

4. มีคุณค่าในด้านการอบรมสั่งสอน ชีทางปฏิบัติชอบ
5. มีคุณค่าในด้านก่อให้เกิดผลทางอื่น ๆ เช่น นิทานบาง เรื่อง เป็นที่มาของวรรณคดีบาง เรื่องมีผู้ผูก เป็นบทขับร้อง นอกจากนี้ในด้านการศึกษาศรสามารถนำนิทานไปประกอบการเรียนการสอนบทเรียน บางบทบางตอนให้สัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น

ชุดิมา สัจจามันท์ (2528: 28-32) ได้กล่าวถึง คุณค่าของการเล่านิทานไว้ดังนี้

1. ช่วยอธิบายหรือสื่อสาร
2. ช่วยสร้างภาพพจน์และทำให้การพูดคุยมีชีวิตชีวา
3. ช่วยให้เด็กนอนหลับง่าย
4. เป็นเครื่องมือในการสอนที่มีประสิทธิภาพ
5. สร้างเสริมนิสัยรักการอ่านแก่เด็ก
6. ส่งเสริมให้เด็กใช้หนังสือและห้องสมุด
7. สร้างความเพลิดเพลินทั้งแก่ผู้ฟัง และผู้เล่า เพราะนิทาน เป็นสิ่งที่เด็กทุกคน

ขอมทั้ง

8. ช่วยแนะนำ เรื่องหรือความรู้ใหม่ ๆ
9. สร้างความผูกพันใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างกัน
10. พัฒนาการ เรียนรู้ทางด้านภาษาและฝึกทักษะการพูด
11. ส่งเสริมการแสดงออกต่อหน้าชุมชน รวมทั้งศิลปะการแสดงด้วย
12. กระตุ้นให้เกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
13. สืบทอดมรดกทางวรรณกรรมและศิลปะอัน เก่าแก่ของมนุษยชาติ
14. ช่วยปลูกฝังจริยธรรม ความดี ความเป็นสุภาพชนและความละเอียดอ่อนในจิตใจ เด็ก

จะ เห็นได้ว่านิทานพื้นบ้านมีคุณค่ามากมายในการสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตวัฒนธรรม

ประเพณี แนวคิด อุดมการณ์ ระเบียบของสังคม ลักษณะนิสัยของกลุ่มชน ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น และวรรณคดี นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และยังมีคุณค่าในฐานะเป็นสื่อพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่สามารถนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนได้อีกด้วย

อิทธิพลของนิทานต่อ เด็ก

การเล่านิทานเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ชนรุ่นหลัง เพื่อเป็นการสร้างแบบฉบับของความประพฤติ การปลูกฝังจริยธรรม ค่านิยม ความคิด ประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้ฟัง (สมบุรณ์ คิงขมานันท์ 2522: 26-32) การเล่านิทานเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่แสดงออกถึงความรักและความเอาใจใส่ของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ให้มีจินตนาการได้รับรู้อารมณ์ทางความรัก ความอยาก رؤ้อยากเห็น และช่วยพัฒนาอารมณ์ ค่านิยม คือ ความโกรธ ความกลัว ความอิจฉาริษยา

ความเสียใจ ความเชื่อ เรื่องที่พ่อแม่และครูแสวงหามา (ศิริกาญจน์ โกสุมภี 2520: 37-39) เป็นการช่วยสร้าง เสริมพัฒนาการทางภาษา จริยธรรม ความคิดที่มีจินตนาการที่สวยงาม ผักเด็ก ให้เป็นนักฟังที่ดี เก็บความ เรื่องที่ฟังคนอื่นเล่า

การเลียนแบบตัวละครในนิทานนอกจากจะมีผลต่อพฤติกรรมแล้ว ยังช่วยพัฒนาจิตใจของเด็กด้วย โดยขณะที่เด็กฟังนิทานอยู่นั้น ถ้าเด็กได้แสดงบทบาทเลียนแบบตัวละครในเรื่อง ความไปค้วย จะเป็นการพัฒนาจิตลักษณะต่าง ๆ ได้ดีที่สุด นั่นเป็นการแสดงว่าเมื่อเด็กได้ฟังนิทานแล้ว เด็กย่อมมีความต้องการที่จะเลียนแบบตัวละครที่คนชอบหรือตัวละครที่ได้รับความสำเร็จจากการกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ สิ่ง que เห็นได้ชัดในการใช้นิทานพัฒนาจิตใจของเด็ก ก็คือการกระตุ้นแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็ก ซึ่งนิทานจะมีคุณสมบัติที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของตัวเอกที่เป็นผู้ฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ มีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาจนได้รับความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุขสมร ประพัฒน์ทอง (2521: 68-74) อรพิน จันทรรัณหงษ์ (2523: 46-52) และ วรณนิภา เพ็ญศรี (2528: 77-78) ซึ่งสรุปได้ว่านิทานทุกรูปแบบที่มี เนื้อเรื่องในการกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เมื่อนำไปเล่าให้เด็กฟัง เด็กจะมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีความรับผิดชอบ และมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น

จะเห็นว่านิทานมีอิทธิพลต่อเด็ก ในด้านที่เป็นแบบฉบับของความประพฤติการปลูกฝัง จริยธรรม ค่านิยม ความคิด จินตนาการ พัฒนาการทางภาษา ประสบการณ์ต่าง ๆ และจากงานวิจัย พบว่า นิทานยังมีอิทธิพลต่อเด็ก ในด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความรับผิดชอบ และความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เด็กมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เหล่านี้สูงขึ้น

สภาพสังคมและนิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา

สภาพทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมา เป็นเมืองเก่าแก่ตั้งแต่สมัยขอมโบราณเป็นเมืองขึ้นเจ้าพระยาหมานนคร เป็นปากประตูสู่ภาคอีสาน เดิมอยู่อำเภอสูงเนิน คือ เมืองโคราช หรือ โคราชะปุระ กับเมืองเสมา ทั้งสองเมืองโบราณดังกล่าว เคยรุ่งเรืองมากในสมัยขอม แต่ปัจจุบันเป็นเมืองร้างตั้งอยู่ริมฝั่งลำตะคองในท้องที่อำเภอสูงเนิน ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 31 กิโลเมตร ต่อมาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯให้สร้างเมืองใหม่ มีป้อมปราการ

และคูเมืองล้อมรอบในปัจจุบัน แล้วเอานามเมืองเดิมคือเมืองเสมาแก่นเมืองโคราชมาบูรณะ มาผูกเป็นนามเมืองใหม่เรียกว่า เมืองนครราชสีมา แต่คนทั้งหลายยังคงถือว่าคนเป็นชาวเมืองโคราช และเรียกชื่อเมืองว่า เมืองโคราชติดปากมาจนถึงปัจจุบัน (ที่ทำการปกครองจังหวัดนครราชสีมา 2529: 3)

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บนที่ราบสูงโคราช ระหว่างเส้นรุ้งที่ 101-103 องศาตะวันออก และเส้นแวงที่ 14-16 องศาเหนือ สูงจากระดับน้ำทะเล โดยเฉลี่ย 200 เมตร ตัวจังหวัดห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ 255 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ 264 กิโลเมตร

ขนาด มีพื้นที่ 20,548.16 ตารางกิโลเมตร หรือ 12,842,600 ไร่ เท่ากับ ร้อยละ 12.12 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่เป็นอันดับ 1 ใน 17 จังหวัดของภูมิภาคนี้

อาณาเขต	ทิศเหนือ	จด จังหวัดชัยภูมิและขอนแก่น
	ทิศใต้	จด จังหวัดปราจีนบุรีและนครนายก
	ทิศตะวันออก	จด จังหวัดบุรีรัมย์และขอนแก่น
	ทิศตะวันตก	จด จังหวัดนครนายก สระบุรี และลพบุรี

การปกครอง จังหวัดนครราชสีมา แบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ มีประชากรจำนวน 2,140,836 คน (มกราคม 2529)

สภาพสังคมชนบทของจังหวัดนครราชสีมา

การตั้งบ้านเรือนของชาวชนบทในจังหวัดนครราชสีมา จะสร้างบ้านอยู่ใกล้ชิดกัน เป็นกลุ่ม ๆ มีวัดเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำ มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก พื้นที่ที่ทำเกษตรกรรมนั้นจะห่างจากบ้านเรือนเล็กน้อย ทำการเกษตรโดยอาศัยธรรมชาติ ใช้แรงงานคนและสัตว์เลี้ยง จึงมีการช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน ทำให้คนในสังคมเกษตรกรรมมีความผูกพันสามัคคีกลมเกลียวกันฉันท์ญาติพี่น้อง และเป็นสังคมที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม จึงยังจดจำนิทานพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี ในชนบทนั้นศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจ และวิถีชีวิตของชาวชนบทเป็นอย่างมาก โดยชาวชนบทมีความเชื่อในเรื่อง

กรรม ซาดิหน้า หรือบุญบาป และ เชื่อกันอย่างแน่นแฟ้นว่า ซาดิปัจจุบันของคนคือผลกรรมที่สั่งสมเอาไว้ทั้งดีและชั่ว ทั้งในภพนี้และภพก่อน และคนจะต้องได้รับผลของการกระทำของคนที่ทำไว้ไม่ว่าจะเป็นซาดิหน้า ซาดินี้ เพราะฉะนั้นไม่ว่าคนจะกระทำความอะไรในปัจจุบัน จะเลือกทำแค่สิ่งที่เป็นบุญ เป็นกุศล เพื่อว่าจะได้มีชีวิตที่ดีขึ้นทั้งในอนาคคและปัจจุบัน (วิลเลียม เคลาสเนอร์ อ้างถึงใน สุเทพ สุนทร เกสัช 2511: 178) นอกจากนี้สภาพในชนบทยังมีความผูกพันใกล้ชิดกันเป็นสังคมแบบ เครือญาติ จึงมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวชนบทมีจิตใจโอบอ้อมอารีให้ความช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน (ณรงค์ เล็งประชา 2523: 13)

สภาพสังคมชนบทของจังหวัดนครราชสีมาโดยทั่วไป ไม่ต่างกับสังคมชนบท หรือสังคมเกษตรกรรมในทุกภาคของประเทศไทย กล่าวคือ ศาสนามักจะเป็นศูนย์กลางในทางจิตใจ หรือเป็นศูนย์กลางในทางความคิดของประชาชนอยู่เสมอ ฉะนั้นศาสนาจึงมีบทบาทและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวชนบทมาก เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การตาย การศึกษา เล่าเรียน วิถีชีวิต และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัด หรือศาสนาแทบทั้งสิ้น

แม้ว่าสภาพสังคมชนบทของจังหวัดนครราชสีมาโดยทั่ว ๆ ไป จะไม่ต่างกับสังคมชนบทในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่จะมีบางส่วนที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันคือ ความเชื่อ ค่านิยม อาชีพ สภาพทางเศรษฐกิจ การคมนาคม วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ มีส่วนทำให้นิทานพื้นบ้านแตกต่างกันทั้งชื่อ เรื่องหรือ เนื้อ เรื่อง นอกจากนี้เมื่อมีการถ่ายทอดสภาพการถ่ายทอดและผู้ถ่ายทอด ยังมีส่วนทำให้นิทานพื้นบ้านแตกต่างกันไปได้อีกด้วย

จะ เห็นได้ว่า จังหวัดนครราชสีมา เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่อดีต มีศาสนาพุทธ เป็นศูนย์กลางจิตใจ ซึ่งมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา

นิทานพื้นบ้าน เป็นวรรณคดีมุขปาฐะที่มีอยู่คู่กับชาวบ้านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชนทุกกลุ่มทุกเหล่าย่อมมีวรรณคดี หรือวรรณกรรมของตนเอง ความขึ้นของความเจริญทางจิตสำนึกในสุนทรียภาพ ฉะนั้นกลุ่มชนใดมีจิตสำนึกในสุนทรียภาพสูง ย่อมสรรค์สร้างวรรณคดีได้งดงามและประณีต การสรรค์สร้างวรรณคดีนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยม ความเชื่อของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย

(ธวัช มูลโศภก 2519: 7-8) ดังนั้นนิทานพื้นบ้านที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความคิดแหกแตกต่างกันไป ความสภาพความเป็นอยู่ของชนในหมู่บ้านนั้น ความเชื่อ การประกอบอาชีพ สภาพทาง เศรษฐกิจ การคมนาคม วัฒนธรรม ประเพณี สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนให้นิทานพื้นบ้านเกิดขึ้นและแตกต่างกันทั้งชื่อ เสียง หรือ เนื้อ เรื่อง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการถ่ายทอด เกิดขึ้น สภาพการถ่ายทอดและผู้ถ่ายทอด ยังมีส่วนทำให้นิทานพื้นบ้านแตกต่างไปได้อีก (คณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ 2523: 120)

นิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา ก็เช่นเดียวกัน ย่อมแตกต่างไปจากนิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นอื่น ๆ เพราะชาวนครราชสีมาหรือชาวโคราชนั้น มีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง ทั้ง ๆ ที่อยู่ใต้อาณาเขตอีสาน แม้แต่ภาษาพูดสำเนียงพูด จะเห็นว่ามีความพิเศษที่อีสานปะปนอยู่น้อยกว่าที่ควร ชาวโคราชพูดภาษากลางสำเนียงเพี้ยนเหนือ แต่กระนั้นก็ยังมีความพิเศษเฉพาะของตนเองอยู่มากมาย ซึ่งไปมีใ้ที่อยู่ในภาคกลาง ด้วยเหตุนี้จึงได้มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นโคราชอยู่ไม่น้อย ยกตัวอย่างเช่น

ธวัช มูลโศภก (2519: 13-16) ได้ศึกษาวรรณคดีโคราช โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวรรณคดีที่ถ่ายทอดโดยการบอกเล่า แต่มีนิทานพื้นบ้านโคราชบางเรื่องได้มีการจารึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษรในการศึกษาครั้งนี้ศึกษา เฉพาะที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจดบันทึกไว้ในสมุดข่อยหรือจารึกลงในใบลานที่เรียกว่าหนังสือผูกจากการศึกษาพบว่า วรรณคดีโคราชนั้น เป็นวรรณคดีชาวบ้านมากกว่าจะเป็นวรรณคดีในราชสำนัก มีความเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิต สังคม และวัฒนธรรมประเพณีในอดีต และได้จัดประเภทของวรรณคดีโคราช โดยพิจารณาถึงประโยชน์เนื้อหาสาระของ เรื่อง เป็นสำคัญ จัดประเภทได้ดังนี้

1. วรรณคดีศาสนา ซึ่งได้เค้าเรื่องมาจากชาดกต่าง ๆ ของศาสนาพุทธ เป็นส่วนใหญ่ แต่บางเรื่องอาจได้เค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้าน วรรณคดีศาสนาที่พบในโคราช เช่น พระเวสสันดรชาดก สุภมิตร-เกสิณี แผล่เทศน์พระเวสสันดร

2. วรรณคดีคตินิยม ส่วนใหญ่จะเป็นจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งกว้ออาจได้เค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้าน หรือประพันธ์ขึ้นมาเองก็ได้ มุ่งถึงความบันเทิงและสอนคตินิยม แนวการดำเนินชีวิต เช่น หงส์ยนต์ พระสุวรรณหงส์ยนต์ อินทปัตถา ฆเณศร์ เบญจรงค์ นางแดงอ่อน ท้าวปาจิตนางอรพิมพิ์ พระสุธน

3. วรรณคดีแบบเรียน เช่น นิทานสอนกุลบุตร

4. วรรณคดีประวัติศาสตร์ ยังไม่พบค้นฉบับ แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่าคงจะมีแน่นอน แต่อาจจะสูญหายไปก่อน เพราะจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น เมืองโคราชมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์ เช่น สมัยปราบก๊กเจ้าพิมาย สมัยปราบกบฏเวียงจันทน์ (เจ้าอนุวงศ์)

5. วรรณกรรมอื่น ๆ เช่น คำร่ายรักษาโรค คำรามอดู คาถาอาคม กฎหมาย คำราพิชัยสงคราม

ปรีชา อุยตระกูล (2521: 97-98) ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลวังกาใหญ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า นิทานพื้นบ้านจากตำบลวังกาใหญ่ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของชาววังกาใหญ่ คือในด้านความเชื่อพบว่า ความเชื่อทางพุทธศาสนามีปรากฏในวรรณกรรมมากกว่าความเชื่ออื่นใด ซึ่งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมชนบทในจังหวัดศรีสะเกษ

นิทานพื้นบ้านของจังหวัดศรีสะเกษทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและจากการบอกเล่า ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธซึ่งประพันธ์ขึ้นมาเพื่อความบันเทิงและสั่งสอนจริยธรรม แนวการคำ เน้นชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

บทบาทของนิทานพื้นบ้าน

บทบาทของนิทานพื้นบ้านในการอบรมสั่งสอนจริยธรรม

จุดประสงค์ดั้งเดิมที่มีการเล่านิทาน ฟังนิทานของมนุษย์นั้น ก็เพื่อความบันเทิงนั่นเอง นิทานพื้นบ้านนอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแล้ว ยังแฝงคติสอนใจ จริยธรรม หรือสุภาษิตบทใด บทหนึ่งลงในนิทานนั้น (ม.ล. คุ้ย ชูบสาย 2516: 43) คนโบราณมักใช้นิทานเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน เด็ก นิทานต่าง ๆ จึงล้วนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ฉะนั้นนิทานพื้นบ้านจึงมีบทบาทในฐานะ เป็นสื่อพื้นบ้านอย่างหนึ่งในการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ต่าง ๆ

สุภาวงศ์ จันทวานิช (2527: 67-72) ได้วิเคราะห์สื่อพื้นบ้าน เนื้อหาของสื่อพื้นบ้าน จำนวนหนึ่ง พบว่า สื่อพื้นบ้านไทย ได้ให้การศึกษแก่ชาวบ้านในแง่มุมต่อไปนี้

1. สอนศีลธรรม ปรัชญาชีวิต ค่านิยม และแบบแผนความประพฤติ สื่อพื้นบ้านสอนชาวบ้านให้เข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เรื่องกฎแห่งกรรม ให้เข้าใจแนวคิดที่ว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ชักจูงให้เร่งประกอบกรรมดี เพื่อให้รับผลกรรมดีทั้งในชาตินี้และชาติหน้า สอนคติความเชื่อและประเพณี เช่น เรื่องเกี่ยวกับความตาย สอนแนวทางความประพฤติและจริยธรรม ในส่วนนี้จะสอนแบบแผนความประพฤติที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง เหมาะสมควรปฏิบัติ

2. ให้ความรู้และข่าวสาร ให้เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิต เรื่องของธรรมชาติ วิถีชีวิต ฯลฯ ไปจนถึงการให้ข่าวสารข้อมูลในเรื่องที่ถือว่าเป็นวัฏกรรมของสังคม

ในฐานะที่นิทานพื้นบ้านเป็นสื่ออย่างหนึ่ง อุทัย วรสุวรรณรักษ์ (2525: 102) จึงได้วิจัยอิทธิพลของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยของชาวไทยภูเข่าเผ่าเข้าบ้านห้วยแม่ซ้าย พบว่า นิทานพื้นบ้านมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยของชาวไทยภูเข่าเผ่าเข้าน้อยและเห็นว่านิทานพื้นบ้านให้ข้อคิดทางวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อ ค่านิยม ข้อห้ามในสังคม และเน้นจริยธรรมในเรื่องความซื่อสัตย์ ความเมตตา กรุณาและความกตัญญู กตเวทิตะ นอกจากนี้ยังเน้นจริยธรรมของผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้เป็นแม่ ลูก และสมาชิกที่พึงมีคือสังคม

กิ่งแก้ว อัดถาวร (2514: 17) ได้ศึกษาวรรณกรรมจากบ้านในจังหวัดชลบุรี พบว่า จริยธรรมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านของหมู่บ้านใน ได้ชี้ทางแห่งความเจริญ และความเสื่อม เช่น ทางไปสู่ความเจริญ : ความกตัญญู ความสำนึกผิด ความเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความซื่อสัตย์ ทางแห่งความเสื่อม : ความอกตัญญู ความไม่เชื่อฟัง การทารุณกรรม ความโอ้อวด เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลวังไทรใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โดยปรีชา อุยตระกูล (2520: 73-74) การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม โดยศรีสุตา เอื้อนครินทร์ (2520: 519-523) และการศึกษานิทานชาวบ้าน ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ โดยบุศดี จรรย์ยานนท์ (2522: 253-257) และการวิเคราะห์นิทานไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยกิ่งแก้ว เพ็ชรราช (2528: 336-339) พบว่า จริยธรรมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านในท้องที่ดังกล่าวนี้ ปรากฏจริยธรรมดังนี้ คือ

1. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อในด้านแรงงาน สิ่งของที่แบ่งปันกันได้ และลักษณะชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกัน

2. ความอಕ್ಕถิ้นซึ่งได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา ถึงแม้จะมีความขัดแย้งกัน ก็จะไม่แสดงอารมณ์รุนแรง แต่ยังคงมีความ เป็นมิตรกัน เช่น เคย
3. การ เชื่อฟัง แสดงถึงการ เชื่อฟังผู้อาวุโส เชื่อว่าการ เชื่อฟัง เป็นผลดีต่อตนเอง และหมู่คณะอีกด้วย
4. ความกตัญญูทศ เเวที ยกย่องผู้มีความกตัญญูทศ เเวที
5. ความซื่อสัตย์ ย่อมมีผู้ยกย่องสรร เสริญและได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น
6. ความขยันหมั่น เพียร ช่วยก่อให้ เกิดความสำเร็จ ในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและยกย่องแก่คนทั้งหลาย
7. ความ เมตตากรุณา สามารถผูกใจคนหรือสัตว์ การยินดีช่วย เหลือคนที่มีความทุกข์ จะนำผลดีมาสู่ตน
8. พอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไบ่โลก คนโลกมักจะถูกลงโทษด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง
9. ความสามัคคี ทำให้ เกิดความรักใคร่กลม เกสียวกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน
10. การ เคารพผู้อาวุโส เป็นการกำหนดตำแหน่งและบทบาทของบุคคลในสังคม โดยถือ เป็น เรื่องสำคัญที่ทุกคนพึงรู้และปฏิบัติ ผลร้ายจะ เกิดขึ้นกับบุคคลที่ละ เลยจริยธรรมนี้
11. ในด้านการ ให้ เกียรติและยกย่องผู้มีความรู้และใช้ปัญญา เชื่อว่าผู้มีความรู้จริง แม้เพียงใน เรื่อง เดียวก็ จะพบกับความสำเร็จได้
12. การ เบียด เบียนผู้อื่น เป็นสิ่งพึงละ เว้น
13. มีความศรัทธาในศาสนาที่นับถืออย่าง เกร่งครัด

จากที่กล่าวมาจะ เห็นได้ว่าบทบาทของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อผู้ เล่าและผู้ฟังในฐานะ เป็น สื่อพื้นบ้านที่ให้ทั้งความรู้และความบันเทิงใจแก่ชาวบ้านที่ห่างไกลจากวัฒนธรรมสมัยใหม่ เมื่อชาวบ้านมาชุมนุมกันจึงมีการ เล่านิทานสู่กันฟัง ความ เหลลิด เหลลนที่ เกิดขึ้นตาม เนื้อ เรื่อง อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรืออารมณ์ขัน โดยเฉพาะจริยธรรม เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ เล่าและผู้ฟังจดจำนิทานแห่ง หมู่บ้านของคนได้อย่างดี และนำไป เป็นข้อคิดแบบอย่าง ในการประพฤติปฏิบัติถ่ายทอดสืบต่อไป

ฉะนั้นการนำนิทานพื้นบ้านมา เป็นสื่อในการปลูกฝังจริยธรรม ให้กับ เด็กก็น่าจะ เป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ผลดียิ่ง เพราะนอกจากจะให้ความสนุกสนานแล้ว นิทานพื้นบ้านยัง เป็นเรื่องราวที่บุคคลในท้องถิ่นถ่ายทอดคือ ๆ กันมา เป็น เรื่องที่ใกล้ตัว เด็กซึ่งสอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมความเป็นอยู่และมีผลต่อจิตใจของ เด็ก นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดการ เรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นอีกด้วย

บทบาทของนิทานพื้นบ้านในค่านิยมการเรียนการสอน

นิทานพื้นบ้าน เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับจริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต ฉะนั้นคนเล่านิทานพื้นบ้านในสมัยอดีต จึงมีความมุ่งหมาย ในการบันเทิงและสอนจริยธรรมไปในตัว เพื่อให้ผู้ฟังจดจำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของปราชญ์โบราณเหล่านั้น ที่พยายามจะใช้นิทานพื้นบ้าน เป็นสื่อในการสอนจริยธรรมและสอนศีลธรรม (ธวัช มุณโฑทก 2525: 175-176) นิทานพื้นบ้าน จึงมีฐานะ เป็นสื่อพื้นบ้านอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อคนในท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน

บาสคอม (Bascom อ้างถึงใน สุภาวค์ จันทวานิช 2527: 64-65) ได้จำแนกหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านไว้ 4 ประการ คือ

1. เป็น เครื่องสะท้อนทัศนคติและค่านิยมของสังคมโดยเฉพาะส่วนที่ไม่อาจแสดงออก ได้โดยเปิดเผย
2. เป็น เครื่องยืนยันและให้ เหตุผลแก่พิธีกรรมและสถาบันสังคมที่มีอยู่
3. ให้การศึกษาแก่ผู้ไม่รู้หนังสือ
4. ธำรงรักษาความเป็นระเบียบในการปฏิบัติตามแบบแผนพฤติกรรมหรือ เป็น เครื่องควบคุมสังคม (Social Control)

วงการศึกษในปัจจุบัน ได้รับ เอาแนวความคิดของชาติอื่นมาเป็นส่วนมากนั้น ได้ทำให้ กระบวนการศึกษาไทย และกระบวนการชีวิตไทยแยกกันไปคนละทาง (สุมน อมรวิวัฒน์ 2529: 15) ทำให้ต้องมีการทบทวนการศึกษาไทย โดยได้มีนักการศึกษาบางท่านได้เรียกร้อง ให้จัดการศึกษาและการ เรียนการสอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและท้องถิ่นของไทย ปัจจุบันได้มี ผู้วิจัยศึกษาโดยนำนิทานพื้นบ้านซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของท้องถิ่นไทยมา ใช้กับการ เรียนการสอน ดังงานวิจัยของ เฉชา จันดาพันธ์ (2527: 51-53) ได้ทดลองนำนิทานพื้น เมืองมาสร้าง เป็น บทเรียนแบบนิทาน เพื่อ เสริมการอ่าน สำหรับนักเรียนที่พูดภาษาถิ่นอีสาน เรื่องคำควบแท้ สำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อหาความก้าวหน้าทางการอ่านและ เปรียบ เทียบสัมฤทธิ์ผลทางการอ่านระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่สอนโดยใช้นิทานพื้น เมือง เสริมการอ่านกับกลุ่มควบคุมที่สอน โดยวิธีการสอนแบบธรรมดา ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีความสามารถในการอ่าน สูงขึ้น และสัมฤทธิ์ผลทางการอ่านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

สุนันทา มั่นเศกวิทย์ (2526: 10-11) ศึกษาเชิงบรรยายโดยใช้นิทานพื้นเมือง มาช่วยเสริมการพัฒนาโปรแกรมการอ่านสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นที่ไม่ได้ใช้ ภาษาไทย เป็นภาษาพูด ผู้วิจัยได้เลือกนิทานพื้นเมืองชาวมุสลิม เรื่องการผจญภัยของพระสุธน โดยได้เรียบเรียงนิทานขึ้นใหม่ให้มีระดับความยากง่าย เหมาะกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 การศึกษาเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่านิทานพื้นเมืองเรื่องนี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการ สร้างกิจกรรมให้ตรงกับวัตถุประสงค์ การฟัง การอ่าน และหลักภาษาได้

สะอาด บุญยงค์ (2528: 31-35) ได้สร้างบทเรียนแบบนิทานพื้นเมืองช่วยพัฒนา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลักภาษาไทยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เพื่อศึกษาประสิทธิภาพ ของการใช้บทเรียนแบบนิทานพื้นเมืองเสริมการเรียนและเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลในการเรียน ระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองกับนักเรียนกลุ่มควบคุม พบว่า บทเรียนแบบนิทานพื้นเมืองช่วยทำให้ ประสิทธิภาพทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มที่ เรียนโดยใช้บทเรียนแบบนิทานพื้นเมืองเสริมการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติ

นิทานพื้นบ้าน มีบทบาทในฐานะ เป็นสื่อในการให้การศึกษาแก่คนในท้องถิ่นมา เป็นเวลา ช้านาน แม้ในปัจจุบันก็ได้มีการทดลองวิจัยนำนิทานพื้นบ้านมาใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งก็ได้ผลดี และยังเป็น การนำสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและท้องถิ่นไทยมาใช้ในการศึกษา

จริยธรรมและมโนทัศน์ทางจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรมและมโนทัศน์ทางจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรมนั้น ได้มีผู้อธิบายและให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

จากรายงานการพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน พ.ศ. 2522 ของคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (2522: 10-22) สรุปได้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางความประพฤติและ การปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์

พ.ศ. 2523 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523: 8-12) ได้จัดประชุม ทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ได้สรุปความหมายของจริยธรรมว่า คือ การกระทำทั้งทาง กาย วาจา และใจ ที่ตั้งงามเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู (2525: 3) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม คือ ความประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ที่สังคมยอมรับ เพื่อให้บรรลุถึงสภาพชีวิตที่มีคุณค่าอันพึงประสงค์ของคนและสังคม

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2526: 14-21) กล่าวว่า "ความหมายที่แท้จริงของคำว่า จริยธรรมยังไม่สามารถจะหาข้อยุติลงได้ นักการศึกษาหลายท่าน เน้นจริยธรรมที่เหตุผล ในขณะที่นักการศึกษาอีกกลุ่มหนึ่ง เน้นจริยธรรมที่ทัศนคติ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักการศึกษาที่เน้นถึง พฤติกรรม เชิงจริยธรรมอีกด้วย"

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันทึก (2520: 2) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม (Morality) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึงลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่ง ในสองประเภท คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้น เป็นสิ่งถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่งคือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษที่พยายามจำกัดพฤติกรรมของผู้กระทำนั้น ส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง และไม่สมควร ดังนั้น ผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย

สุมน อมรวิวัฒน์ (2523: 20) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม คือ แนวทางประพฤติและความนึกคิดที่ดีงาม และเหมาะสม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นในสังคม

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า จริยธรรมคือแนวทางประพฤติปฏิบัติและความนึกคิดในสิ่งที่ดีงาม ที่สังคมยอมรับให้การสนับสนุน ไม่ว่าจะ เป็นทาง กาย วาจา ใจ เพื่อบรรลุสภาพชีวิตที่ดีงามอันเป็นประโยชน์สุขต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ความหมายของมโนทัศน์

มโนทัศน์ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Concept ในภาษาไทยนั้นมีผู้ใช้หลายคำต่าง ๆ กันไปคือ สังกัป มโนทัศน์ มโนคติ และความคิดรวบยอด ในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า "มโนทัศน์" ซึ่งคำนี้ก็ไม่มีผู้รู้ใ้ให้ความหมายไว้มากมายด้วยกัน เช่น

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good 1973: 124) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ มโนทัศน์ไว้ใน Dictionary of Education ว่า มโนทัศน์ คือ

1. ความคิดหรือสัญลักษณ์ของส่วนประกอบหรือลักษณะร่วมที่สามารถแยกออกเป็นประเภทได้
2. สัญลักษณ์เชิงความคิดทั่วไป หรือ เชิงนามธรรมที่เกี่ยวกับสถานการณ์ กิจการ หรือวัตถุ
3. ความคิด ความเห็น หรือมโนภาพ

กิลฟอร์ด (Guildford. 1952: 427-430) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ว่าเป็นสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งที่เราได้จากประสบการณ์ในการที่ไค้พบเห็นของสิ่งต่าง ๆ เป็นพวก ๆ ในพวกหนึ่ง ๆ จะมีลักษณะร่วมอยู่

แมคโดนัลด์ (McDonald 1959: 134) ได้กล่าวถึงความหมายของมโนทัศน์ว่าเป็นกลุ่มของสิ่งเราหรือเหตุการณ์ที่มีลักษณะจำเพาะร่วมกัน

ชัยพร วิชชาวุธ (2520: 1) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ คือ ความคิดเกี่ยวกับประเภทของสิ่งต่าง ๆ ตามความเข้าใจของแต่ละคน เช่น เข้าใจว่าสิ่งของลักษณะใดเรียกว่าของแข็ง สิ่งใดเรียกว่าสิ่งมีชีวิต และสิ่งที่มีชีวิตลักษณะใดเรียกว่า นก คน การกระทำใดเรียกว่า รุ่ง ความคิดลักษณะใด เรียกว่า วัตถุประสงค์ เป็นต้น จากตัวอย่างจะเห็นว่ามโนทัศน์นั้น เกี่ยวกับการกระทำก็มี สิ่งของก็มี และประเภทของความคิดก็มี

นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ (2523: 1) ให้ความหมายของมโนทัศน์ว่า มโนทัศน์หมายถึงความคิดที่เกิดจากการรับรู้ลักษณะร่วมของวัตถุ เหตุการณ์ บุคคล ความคิด ที่เป็นประเภทเดียวกัน

บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ (2523: 7) และอาคม จันทสุนทร (2522: 47) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์คล้ายกันว่า มโนทัศน์คือ ความคิด ความเข้าใจ ที่คนสรุปจากการรับรู้ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ หรือประสบการณ์ต่าง ๆ หลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ แบบ แล้วได้ใช้คุณลักษณะของสิ่งนั้น หรือ เรื่องนั้นมาจัด เป็นพวกให้เกิดความเข้าใจ โดยสรุปรวมในสิ่งนั้นหรือ เรื่องนั้น

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้วิจัยยังสรุปความหมายของมโนทัศน์ คือ ความคิด โดยสรุปรวมที่เกิดจากการรับรู้ ความ เข้าใจ แล้วรวบรวมประสบการณ์และพฤติกรรมในสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันที่ได้จากสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ

เมื่อทราบความหมายของจริยธรรมและมโนทัศน์ แล้วจึงนำคำทั้งสองมาสรุป เป็นมโนทัศน์ทางจริยธรรม ซึ่งหมายถึง ความคิดโดยสรุปรวมเกี่ยวกับหลักหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ดำรงและเหมาะสม เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าและพึงประสงค์ ซึ่งบุคคลควรรยึดถือคือตนเอง คอผู้อื่นและคือสังคม

จริยธรรมคัมภีร์หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ที่อยู่ในวัยเรียน ประสมการทั้งมวลที่จัดไว้มีองค์ประกอบและรูปแบบที่สมบูรณ์ในตัวเอง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน

หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 มีหลักการสำคัญดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสที่จะจัดหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้

โครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 มวลประสมการณที่จัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มี 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1	กลุ่มทักษะ
กลุ่มที่ 2	กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
กลุ่มที่ 3	กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย
กลุ่มที่ 4	กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ
กลุ่มที่ 5	กลุ่มประสบการณ์พิเศษ

การสอนหลักธรรมและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนั้นถือย้อมทำได้ โดยสอนควบคู่ไปกับการเรียนวิชาจริยศึกษา ซึ่งอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ทั้งนี้ต้องมีโครงการสอนซึ่งศึกษาธิการเขต ของเขตการศึกษานั้นอนุมัติ

การจัดประสบการณ์ให้เรียนนั้น ให้จัดฝึกหัดความพิถีพิถันของเด็ก และความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ หลักสูตรนี้จึงจัดเป็นสามช่วง ช่วงละ 2 ปี คือ ประถมปีที่ 1-2 ประถมปีที่ 3-4 ประถมปีที่ 5-6 ซึ่งเนื้อหาที่อาจจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้

จริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 เป็นเนื้อหาของวิชาจริยศึกษา ซึ่งเป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย มีจุดประสงค์เฉพาะวิชา คือ

1. สามารถควบคุมกาย วาจา ใจ อยู่ในขอบเขตที่พึงงาม ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น ทั้งสามารถสร้างประโยชน์แก่ตนเองและสังคมได้
2. สามารถรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย (กระทรวงศึกษาธิการ 2525: 216)

จากจุดประสงค์ดังกล่าว เป็นการสร้างคุณลักษณะของพลเมืองให้มีคุณธรรม บุคลิก ลักษณะ อุปนิสัย และพฤติกรรมที่พึงงาม มีศีลธรรมความค้ำจองของประเทศชาติ เนื้อหาจริยศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษาจึงออกมาในรูปของจริยธรรมต่าง ๆ ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย จริยธรรมต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 นำมาจากเนื้อหาในบางส่วนของวิชาศีลธรรมของหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 (กระทรวงศึกษาธิการ 2503: 16) ด้มีการปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่และความต้องการของสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปความหมายของหัวข้อจริยธรรมจากแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. การไม่ประทุษร้ายคือชีวิตและร่างกาย หมายถึง การไม่ทำร้ายให้บาดเจ็บหรือพิการ การกักขัง ทรมานให้ผู้อื่นได้รับความลำบากคลอจนเสียชีวิต รวมทั้งการแสวงหาความสุขสนุกสนานจากความทุกข์ของผู้อื่น ไม่ว่าคนหรือสัตว์
2. ความเมตตา กรุณา เมตตา คือความรู้สึกรักและสงสารปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ กรุณา คือการกระทำให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และเป็นสุข ช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้
3. การไม่โลภและไม่ขโมย การไม่โลภ คือ การไม่อยากได้จนไม่รู้จักพอ ความไม่รู้จักพอทำให้เกิดความทุกข์ การไม่ขโมย คือ ไม่แอบหยิบฉวยเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้เป็นของตน รวมถึงการไม่กรรโชก ไม่คคโกง ไม่เบียดบัง

4. ความ เอื้อ เพื่อ เผื่อแผ่และ เสียสละ ความ เอื้อ เพื่อ เผื่อแผ่ เป็นการกระทำที่แสดงถึงไมตรีจิต เพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสะดวก ความพอใจ เห็นใจ ช่วยเหลือ แบ่งปัน

ความ เสียสละ เป็นการยอม เสียสิทธิ์และยอมลำบากเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น

5. การไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น มีพื้นฐาน เช่น เคียวกันกับการขโมย ไม่ล่วงเกินในสิ่งที่เจ้าของหวงแหน เช่น ไม่แตะต้อง แอบดู แอบเล่นในสิ่งของรักของผู้อื่น เช่น แอบอ่านจดหมาย แอบฟังความลับ แอบดูของสงวน รวมทั้งไม่พรวดหรือทำลายสิ่งที่ผู้อื่นรัก

6. การรู้จักความพอดี หมายถึง ยินดีในสิ่งที่คน เป็น เจ้าของ เท่าที่สิทธิ์และความสามารถของคนจะอำนวยให้ ตามความจำเป็นของชีวิต ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น หรืออยากได้เพิ่มมากขึ้น

7. การไม่พูดปดและไม่พูดมิด เว้นไม่อำพรางความจริง ไม่ยุยงให้เกิดความแตกแยกและไม่พูดคำหยาบ การพูดดีจะช่วยป้องกันการแตกแยก และการประทุษร้าย ก่อให้เกิดความเข้าใจรักใคร่ เชื่อถือ ไว้วางใจสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

8. การมีสัจจะและความจริงใจ มีพื้นฐาน เช่น เคียวกับไม่พูดให้ผู้อื่นเดือดร้อนรำคาญ การมีสัจจะและความจริงใจ เป็นการพูดตรงตามความจริง เพื่อให้ผู้ฟังบังเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งปฏิบัติตามคำสัญญาปณิธานต่าง ๆ ที่คนให้ไว้

9. การไม่ลองและ เสพสิ่ง เสพติดให้โทษ สิ่งเสพติด คือ วัตถุที่ได้จากสารในธรรมชาติ หรือจากการสังเคราะห์ เมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าทางใดก่อให้เกิดความต้องการมากขึ้น ได้แก่ฝิ่น ภัยยา เฮโรอีน สุรา บุหรี่ หมาก ยานัตถ์ ฯลฯ ควรหลีกเลี่ยงโดยไม่เสพไม่ผลิตไม่มีไว้ในครอบครอง

10. ความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจและรู้สึกผิดชอบ การมีสติ หมายถึง การรู้ตัวระลึกได้ว่าคน เป็นใคร กำลังทำอะไร อย่างไร อันเป็นสภาพที่ตื่นตัว ความรู้สึกผิดชอบ หมายถึง เมื่อทำผิดแล้วยอมรับผิด

11. ความเป็นผู้มีเหตุผล ความเป็นผู้มีเหตุผล ทำให้บุคคลคิดและกระทำอย่างมีหลักการ ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ทั้งไปคือรับพาลเกเร ความมีเหตุผลช่วยให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ฉลาด ความเป็นคนมีเหตุผลเกิดจากการหัดคิด พิจารณาส่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักศึกษาค้นคว้าหาหลักเกณฑ์ต่าง ๆ

12. ความละเอียดและ เกรงกลัวคือการกระทำชั่ว ความละเอียดใจตนเองที่จะกระทำชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ละอายใจในสิ่งที่ไม่สมควรทำ รู้สึกเกรงกลัว ขลาดไม่กล้าต่อการทำชั่ว กลัวเสียชื่อเสียง กลัวจะ เลวทรามคำซ้ำ เพราะทำชั่ว

13. ความขยันหมั่นเพียร เป็นความพยายามในการปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอไม่ทอดทิ้ง เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง

ความขยันหมั่นเพียร เกิดจากความตั้งใจอย่างแรงกล้าประกอบด้วยความอดทน มีสมาธิเป็นตัวหนุน โดยแรงจูงใจ ตัวเสริมกำลังต่าง ๆ คอยหล่อเลี้ยง

14. ความอดทนอดกลั้น ผู้ที่หวังความสำเร็จย่อมตั้งเป้าหมายการปฏิบัติ เพื่อให้อยู่ในขอบเขตที่ตั้งใจ จำเป็นต้องอาศัยความอดทนอดใจ ในอารมณ์ชั่ววูบยากได้ในสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควรและอยากทำร้ายได้คอยในสิ่งที่ไม่พอใจ รวมทั้งอดทนในความยากลำบาก การรอคอย และอุปสรรคต่าง ๆ

15. ความกล้าหาญและความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นการแสดงออกทางกายและวาจาที่สะท้อนให้เห็นถึงความ เด็ด เดี่ยว กล้า เผชิญเหตุการณ์อย่างไม่สะทกสะท้าน ด้วยความแน่ใจว่าถูกต้องของความรู้และความประพฤติกของคน เป็นการสร้างบุคลิกภาพของบุคคลให้น่า เสื่อมใสเคารพ ทำให้เกิดความอบอุ่น ความมั่นใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ

16. ความกตัญญูกตเวทิตี คือ ความรู้สึกในอุปการคุณ หรือความดีที่ผู้อื่นหรือสิ่งอันมีค่าเราอินแสดงออกมาจากความนึกคิดของแต่ละคน และการแสดงออกหรือการตอบแทนบุญคุณคือความดีที่ผู้อื่นทำนั้น โดยการแสดงออกทั้งการกระทำและคำพูด

17. ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นการประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้ใดแม้เรื่อง เล็กน้อย โดยยึดหลักแห่งความ ยุติธรรมไม่เอาเปรียบ

18. การทำใจให้สงบ มีสมาธิและอารมณ์แจ่มใส การทำจิตให้มีสมาธิต้องไม่มีนิเวศ 5 คือหมกมุ่นความพอใจรักใคร่ ความพยายามปกป้องร้ายผู้อื่น ความลึงเลสงสัย ความหึงห่านรำคาญใจ ความหตุ้ ความง่วงเหงาหาวนอน ทั้งนี้อาจเริ่มต้นด้วยการคิดอย่างมีระเบียบ หัดทำงานทีละอย่างตามขั้นตอน มั่นค้ำใจให้จดจ่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะ และหัดปล่อยอารมณ์ให้ว่าง อารมณ์ที่แจ่มใสทำให้สมองโปร่ง

19. ความไม่เห็นแก่ตัว เป็นการกระทำที่ไม่ถือประโยชน์ของคนแต่ฝ่ายเดียว แต่คำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อผดุงไว้ซึ่งความเป็นธรรม ความเสมอภาค และความสมดุลย์ทางธรรมชาติ สมบัติสาธารณะ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น เพื่อความสบาย

20. ความประณีตละเอียดถี่ถ้วน เป็นการกระทำที่มีการวางแผน มีข้อกำหนดสามารถดำเนินงานตามขั้นตอนอย่าง เรียบร้อยถูกต้องโดยอาศัยความอดทนและสมาธิ เป็นตัวกำกับ

21. ความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติความภาระหน้าที่ หรือบทบาทที่ได้รับมอบหมาย โดยไม่มีการบังคับหรือดูถูกความจากผู้อื่น ความรับผิดชอบสามารถทำให้บุคคลทำหน้าที่ได้อย่าง เรียบร้อย ก่อให้เกิดความไว้วางใจจากผู้อื่น

22. ความมีน้ำใจเป็นธรรม ไม่ลำเอียง การปฏิบัติงานด้วยความเที่ยงธรรม ลอดคล้องกับความจริงและเหตุผล ไม่ลำเอียงเพราะความรักใคร่กัน ไม่ชอบกันหรือเพราะความกลัว ก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ช่วยรักษากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อความถูกต้องสงบสุขของสังคม ซักความ เห็นแก่ตัวและเอาเปรียบ ถืออภิสิทธิ์

23. ความมีระเบียบวินัย ความตรงต่อเวลาและหน้าที่

ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามแบบแผน กฎ ข้อบังคับที่กำหนดให้คนในหมู่คณะปฏิบัติ

การตรงต่อเวลา หมายถึง การปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ตรงตามเวลาที่กำหนดอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนปฏิบัติตาม เวลาที่นัดหมายกับผู้อื่น

การตรงต่อหน้าที่ คือ การทำหน้าที่ของคนให้ถูกต้อง ไม่หลักเลียงละ เลยและก้าวก่ายหน้าที่ผู้อื่น

24. การยอมรับความเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดสามารถอยู่คงที่ ต้องไม่ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่งตายตัวเกินไป ทำให้เกิดความโล่งปลอดโปร่งใจ การยอมรับความเปลี่ยนแปลงทำให้บุคคล เผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่าง เป็นสุข

25. มารยาทและนิสัยส่วนบุคคลในการกิน นอน ขับถ่าย แต่งกาย และสังคมระหว่างเพศ

มารยาท เป็นการแสดงออกทางกาย วาจา ในด้านการกินอยู่หลับนอน กิริยาท่าทาง และการปฏิบัติตนในโอกาสต่าง ๆ ที่ยอมรับกันว่าสวยงามถูกต้อง มารยาทช่วยป้องกัน การกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ หรือ ความบาดหมาง ทำให้เกิดการเข้าใจดี มิโมครีคอกัน

26. มารยาทในการแสดงความรัก การขอร้อง การแสดงความขอบคุณ การขอความช่วยเหลือ การปฏิเสธ การแสดงความไม่เห็นด้วย การแสดงความยินดี การแสดงความเสียใจ การเล่น การพักผ่อนหย่อนใจ ผู้ที่มีมารยาทดีย่อมได้รับการยกย่องชมเชย

27. หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ความสามัคคี เสียสละ อภัย การเอื้อเฟื้อ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจ

ความสามัคคี เป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจ เพื่อปฏิบัติงานให้ลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความอดทน ความเสียสละ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความใจกว้าง มีเหตุผล ทำให้เกิดมิโมครี และ เกิดบรรยากาศของความ เป็นประชาธิปไตย

28. ความ เป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามประเพณีนิยม มารยาทเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา ในด้านการแสดงความรัก การพูด การกินอยู่หลับนอน กิริยาท่าทางและการปฏิบัติตนในโอกาสต่าง ๆ ที่ยอมรับตกลงกันว่าสวยงามถูกต้อง เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ และแสดงออก หรือร่วมกิจกรรมพิเศษในโอกาสต่าง ๆ

29. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การรักชาติ หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายและสำนักอันตั้งงามที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญของประเทศ

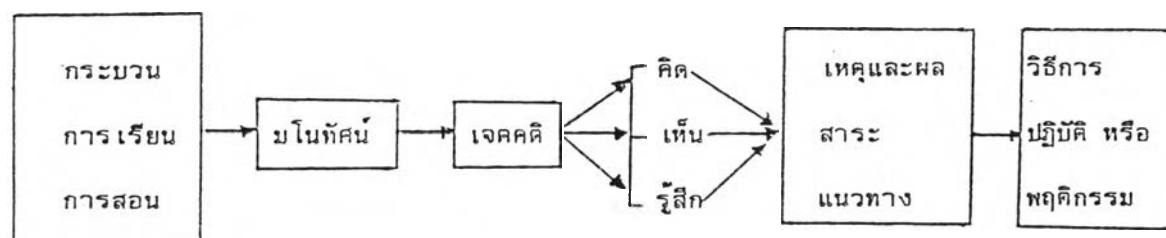
ศรัทธาต่อศาสนา คือ ปฏิบัติตามคำสอนด้วยความเลื่อมใส ไม่ลบหลู่หรือละเลยต่อการ เป็นศาสนิกชนที่ดี

ความภักดีต่อพระมหากษัตริย์ คือการ เคารพ เกียรติ ถวายอารักขา และพร้อมใจกันปฏิบัติตามพระราชประสงค์ อันมุ่งความ เจริญและความสงบ เรียบร้อยของบ้านเมือง

30. การแก้ไขข้อบกพร่อง การปฏิบัติทางจริยธรรม ได้แก่ ศีลธรรม ระเบียบกฎหมายและจารีตประเพณี หมายถึง การแก้ไขความบกพร่องในการปฏิบัติตนในทางที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ได้แก่ การพยายามไม่ผิดจารีตประเพณี ข้อยับค้ำ ศีลธรรม และจริยธรรมอันตั้งงามที่ตกลงไว้ในชนกลุ่มน้อย โดยความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

จริยธรรมแต่ละข้อก็ ไม่สามารถแยกย่อยเนื้อหาออกไปอีก แต่ต้องนำมาแยกย่อยในลักษณะของกิจกรรม เชิงปฏิบัติ เป็นข้อ ๆ เช่น การไม่ประทุษร้ายคือชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ นักเรียนต้องมีความคิดรวบยอดเอาเองว่า หมายถึง การไม่ตี ไม่ฆ่า ไม่ทำร้าย หรือทำอันตรายต่อบุคคลและสัตว์ สิ่งที่นักเรียนต้องปฏิบัติ คือ จะต้องช่วยเหลือ เมื่อพบสัตว์ที่บาดเจ็บ เป็นต้น การปฏิบัตินี้จะต้องออกมาในรูปของกิจกรรมที่ครูและนักเรียนจัดขึ้น และต้องบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ของจริยธรรมนั้น ๆ ด้วย (กรมสามัญศึกษา 2521: 8-10)

นอกจากนี้ในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ได้ถือว่ามโนทัศน์เป็นส่วนสำคัญอย่างมากของการเรียนรู้ เพราะผู้ที่จะมีมโนทัศน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ย่อมมีความเข้าใจในเรื่องราว หรือสิ่งนั้นอย่างสมบูรณ์ รู้จักวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่อยู่ ในประเภทเดียวกัน ตลอดจนนำไปสู่วิธีการปฏิบัติ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ฉะนั้นในวิชาจริยศึกษาหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 จึงได้กำหนดมโนทัศน์ทางจริยธรรมทั้งหมด 108 มโนทัศน์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ค.)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา

การสอนจริยศึกษาคาแนวใหม่ ต้องเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีหรือการเรียนรู้เฉพาะหัวข้อคุณธรรม และต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตลอดจนการใช้สื่อการสอน เพื่อให้ให้นักเรียนได้ฝึกอย่างสม่ำเสมอในทุกโอกาส ดังนั้นจึงต้องนำไปสอนให้สัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในกลุ่มวิชาอื่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นคือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้คุณธรรมทั้ง 30 ประการ ได้ผสมผสานกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อย่างเต็มที่ (อำไพ สุจริตกุล 2527: 4)

การจัดกิจกรรมการสอนจริยศึกษา เป็นหน้าที่สำคัญด้านหนึ่งที่คุณครูต้องคิดจัดทำขึ้น เสมอ การเรียนการสอนจะดำเนินไปด้วยดี ถ้าครูรู้จักคิด และปรับปรุงกิจกรรมการสอนให้ทันกับเนื้อหา ความเคลื่อนไหวของสิ่งที่เกิดขึ้น และประสบการณ์ของนักเรียน

สมพงษ์ จิตระดับ (2527: 54-55) ได้เสนอหลักการของการจัดกิจกรรม การสอน ของครูตามแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. นักเรียน เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในกิจกรรมการสอนทุกประเภท
2. กิจกรรมการสอนสามารถพัฒนาการเรียนรู้ คุณสมบัติ เจตคติของผู้เรียนได้
3. กิจกรรมการสอนย่อมมีสาระความรู้ และความน่าสนใจอยู่เสมอ

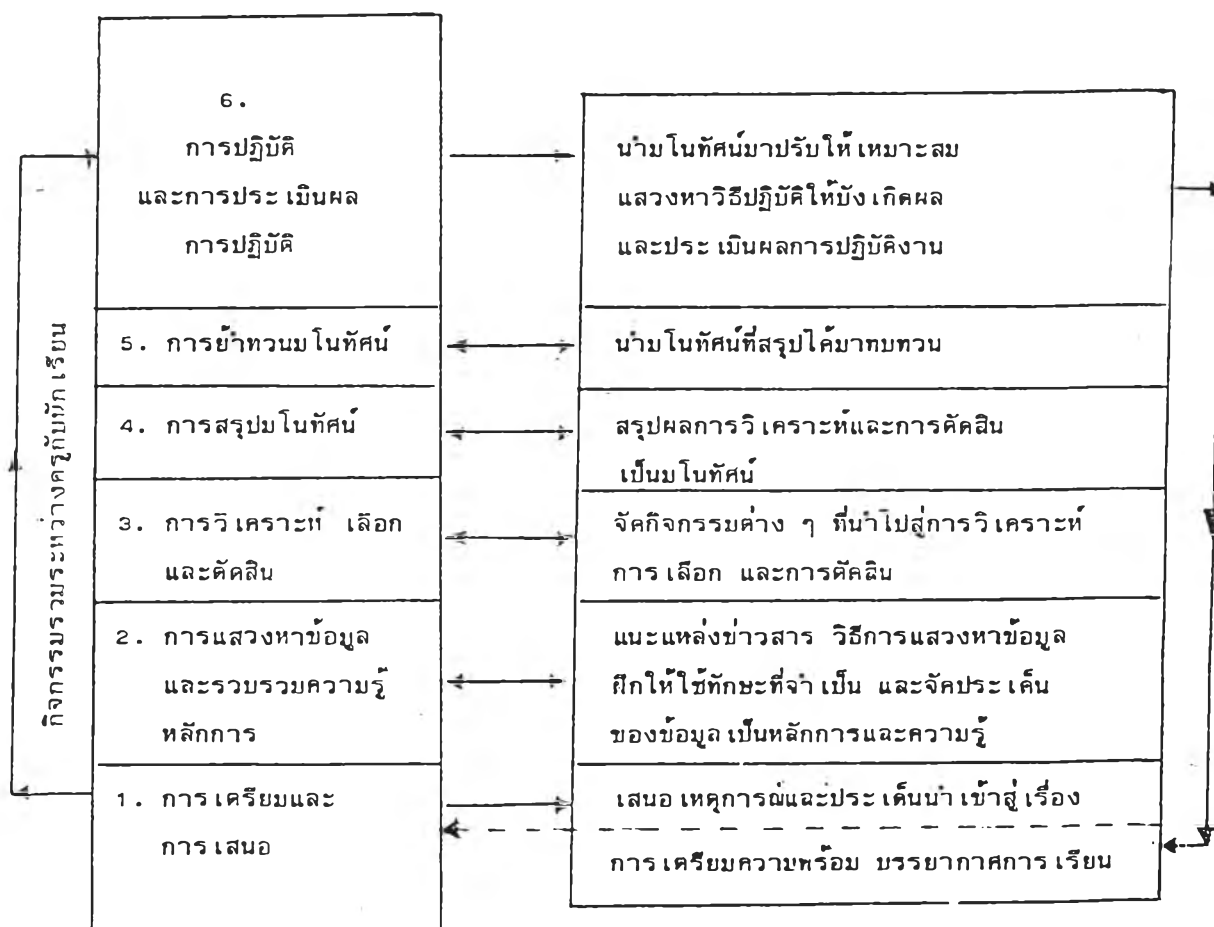
อำไพ สุจริตกุล (2527: 7) และสมพงษ์ จิตระดับ (2527: 54-55) ได้เสนอสิ่ง ที่ควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมการสอนสรุปได้ดังนี้ คือ การจัดกิจกรรมการสอนจะต้องตั้ง อยู่บนพื้นฐานของเนื้อหาที่เรียนรู้ ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอน มีความสัมพันธ์กับความคิด รวบรวมยอดทางจริยศึกษา มีความสอดคล้องกับวัย ประสบการณ์ วุฒิภาวะ ระดับสติปัญญาของนักเรียน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมจะต้อง เปลี่ยนจากนามธรรมไปสู่รูปธรรมที่สามารถแสดงออกและเคลื่อนไหวได้ ชี้ชัดด้วยตัวอย่างของจริง โดยอาจจะใช้สื่อช่วยประกอบการสอน กิจกรรมที่จัดจะต้อง ใหม่มีความทันสมัยในตัวเอง ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมและชักชวนให้ปฏิบัติให้มากที่สุด ควร จัดให้เหมาะสมกับช่วงความสนใจของนักเรียน คือประมาณ 15-20 นาที ต้องเป็นกิจกรรมที่น่า สนใจ สอดแทรกความสนุกสนาน เพลิดเพลินได้ และต้องมีผลต่อการเรียนรู้ พฤติกรรม ความรู้สึกร ะลึกนึกถึงของนักเรียนในทางที่เป็นประโยชน์ เราใจให้นักเรียนกล้าในการกระทำความคิด ทำทหายให้รู้จักคิด โน้มหน้าให้ใช้เหตุผล และหาคำตอบด้วยตนเอง นอกจากนี้กิจกรรมที่จัดจะต้อง สามารถวัดและประเมินผลการ เรียนรู้ของนักเรียนได้หลังจากกระบวนการเรียนรู้เสร็จสิ้นลง

สุธวัช ศรีวัช (2521: 43) อภา ถนัดช่าง (2521: 2) และสมพงษ์ จิตระดับ (2527: 56) ได้เสนอกิจกรรมการสอนจริยศึกษาหลายวิธีพอสรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมการเล่าเรื่อง เล่านิทาน ร้องเพลง และการวาดภาพ
2. การเล่นเกม บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง
3. การสอนแบบพวงมา-วิไลสนา การโต้วาที การบรรยาย อภิปราย ฟังวิทยากร การอ่านและวิจารณ์หนังสือ

4. การ เล่น เกม
5. การฝึกปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง การจัดอันดับความคิด
6. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
7. การสื่อสารมวลชน
8. การสร้างความคิดสร้างสรรค์
9. การทำหนังสือหน้าเดียว

สุมณ อมรวิวัฒน์ (2527: 195) ได้เสนอหลักการสอนจริยศึกษาโดยเน้นแนววิธีการของการสร้างมโนทัศน์ทางศีลธรรม โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่า ถ้าครูจริยศึกษาสามารถสร้างมโนทัศน์ทางศีลธรรมแก่นักเรียนได้ดีแล้ว ย่อมทำให้นักเรียนมีเจตคติที่ถูกต้องในการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมได้ จึงเสนอกระบวนการสอนเพื่อสร้างมโนทัศน์ทางศีลธรรมในการสอนจริยศึกษาดังต่อไปนี้

แสง จันทร์งาม (2522 : 7-10) กล่าวถึงวิธีสอนจริยธรรมในห้องเรียนว่า ควรประกอบด้วยขั้นตอนใหม่ ๆ 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการเรียน โดยการวางจุดมุ่งหมายประจำบทเรียนให้ชัดเจน ในบทหนึ่ง ควรมีจุดมุ่งหมายทางจริยธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นดำเนินการสอน โดยที่ต้องดึงความสนใจของเด็ก เพื่อนำเข้าสู่เนื้อหาสาระของบทเรียน การสอนอาจใช้การเล่าเรื่องประกอบการสอนจริยธรรมและใช้อุปกรณ์ โสตทัศนศึกษาประกอบด้วย จะช่วยให้เข้าใจยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นทบทวนเรื่องราว โดยการใช้คำถาม ให้นักเรียนทุกคนได้ตอบคำถาม ที่ถามนอกจากถามในเรื่องราวแล้ว ควรถามเกี่ยวกับคุณค่าจริยธรรมด้วยว่า การที่ตัวละครในเรื่องซุกหรือทำเช่นนั้น ดีหรือไม่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นสรุปย้ำหลักจริยธรรม ขั้นนี้เป็นขั้นสำคัญที่สุด เพราะเป็นหัวใจของ บทเรียนที่จะดังก้องอยู่ในโสตประสาทของเด็ก คอยเตือนเด็กอยู่ตลอดเวลา ครูควรเตรียม บทสรุปไว้ล่วงหน้า โดยแบ่งเป็นข้อความที่กะทัดรัดและลึกซึ้งจับใจ ถ้าเป็นกลอนได้ก็ยิ่งดี

จากกิจกรรมดังกล่าวก็ได้มีผู้ศึกษาวิจัย ทดลอง เปรียบ เทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สาม โดยพรณี สุวัณณี (2528 : 137) ทดลองด้วยกิจกรรมการ ละเล่นพื้น เมืองของเด็กภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า การทดลองสอนด้วยกิจกรรมดังกล่าว ให้นักเรียนมีมโนทัศน์ทางจริยธรรมแตกต่างกัน ส่วน มุพผา เรืองรอง (2526 : 16) ได้ทดลองด้วยกิจกรรมเล่านิทานกับกิจกรรมการแสดงบทบาท สมมติ พบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน

วรรณภา สุติวิจิตร (2527 : 70-71) ได้ทดลองสอนจริยศึกษาโดยการสร้างศรัทธา แก่นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่สาม พบว่า ความคิดรวบยอดเชิงจริยธรรมของนักเรียนที่ครูสอนตาม แผนการสอนปกติและที่ครูสอนโดยการสร้างศรัทธาตามแนวพุทธวิธี มีความแตกต่างกัน แต่ทั้งสอง วิธีมีค่ามัชฌิม เลขคณิตคะแนนสอบหลังสอนสูงกว่าก่อนสอน

ศิริพร อภิรมย์ (2527 : 50) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการให้เหตุผล เชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่สอนด้วยกิจกรรมคัคสรร ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่เริ่ม ด้วย เกมต่อจากนั้น เป็นกรณีตัวอย่าง และบทบาทสมมติกับกิจกรรมตามแผนการสอนปกติ พบว่า

นักเรียนในกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการสอนด้วยกิจกรรมคัดสรร มีค่าเฉลี่ยของคะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าของนักเรียนในกลุ่มควบคุม

อุดม พุทธิทอง (2528 : 91) ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภท คำสอนพบว่า กลวิธีการสอนจริยธรรม ที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทคำสอน มี 6 วิธี คือ

1. สอนอย่างตรงไปตรงมา โดยบอกว่า ห้ามทำอะไร และให้ทำอะไรในการสอน มีทั้งอธิบายเหตุผลเอาไว้และไม่อธิบายเหตุผล
2. สอนโดยยกนิทานหรืออุทาหรณ์ประกอบ
3. สอนโดยอ้างสิ่งที่ชาวบ้าน เชื่อถือ ศรัทธา ได้แก่ อ้างสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องในศาสนา อ้างบุคคลทั่วไปซึ่งเป็นที่เคารพยกย่อง
4. สอนโดยแสดงผลตอบแทน การกระทำ มีทั้งผลในชาตินี้ และชาติหน้า
5. สอนโดยวิธีนามยกเอาหนามบ่ง คือ ญให้ทำชั่ว เพื่อให้สำนึกกลับตัว มาทำความดี
6. สอนโดยยกคำพังเพยขึ้นมาให้ขบคิด เพื่อให้ตีความเอาตามภูมิปัญญา

อำไพ สุจริตกุล และสมน อมรวิวัฒน์ (2527 : 3, 28) มีความเห็นห้องต้องกันว่า การจัดการเรียนการสอนจริยธรรมในระดับประถมศึกษาตามแนวใหม่ต้องเน้นการปฏิบัติมากกว่าการจัดทำหัวข้อธรรมะ ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมตลอดจนการใช้สื่อการสอน เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้สัมพันธ์กับมวลประสบการณ์อื่น ๆ และเลือกนำแนวทางปฏิบัติที่ดีไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ นอกจากนี้ กิตติวดี บุญชื่อ (2527 : 96) ยังมีความเห็นว่าการสอนจริยธรรม ผ่านทางนิทาน เป็นวิธีการที่ผู้ใหญ่จะแทรกความคิดและค่านิยมอันดีงาม เข้าไปสู่จิตใจเด็กนิทานที่สะท้อนให้เห็นคุณและโทษของการกระทำ โดยส่งผ่านตัวละครของเรื่อง จะช่วยให้เด็กรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ และ เข้าใจประเด็นที่เขาควรจะมี และปฏิบัติตามได้อย่างดีที่สุด

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จริยศึกษาในห้องเรียนแล้ว ยังจะต้องมีการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็ก โดยกระทำอย่างต่อเนื่องทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนอย่างสม่ำเสมอ จึงจะทำให้เด็กรู้สึกคล้อยตามและนำไปสู่การปฏิบัติในที่สุด

การปลูกฝังจริยธรรมใน เด็ก

การปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็ก เป็นผู้มีความดีและจริยธรรมนั้น จะต้องมีการดำเนินงานร่วมมือกันทุกฝ่าย ทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียน ด้วยความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ในเรื่องของหัวข้อจริยธรรม หรือ มโนทัศน์ของจริยธรรมจะต้องตรงกัน ทั้งสังคมนอกโรงเรียนและในโรงเรียนด้วย เพื่อให้การปลูกฝังจริยธรรมมีลักษณะคงตัว คือ เป็นที่ยอมรับโดยปราศจากข้อสงสัย หรือ เป็นไป เพื่อความอยู่รอดของตัวเองและสังคมที่ตน เป็นสมาชิกอยู่ จึงจำเป็นจะต้องมีการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็ก เรียน โดย เร่งด่วน

ในการปลูกฝังจริยธรรมให้กับ เด็กนั้น ได้มีผู้เสนอแนวทางไว้หลายวิธี

ถาวร กงคิด (2527 : 21-23) ชำ เลียง วุฒิจันทร์ (2524 : 34) พนมส หันนาคินทร์ (2526 : 12) พระราชวรมณี (2528 : 21-23) และดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522 : 40) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม พอสรุปได้ดังนี้

1. ไม่จดจำเนื้อหา เน้นการปฏิบัติ ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดแก่จริยธรรมนั้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ
2. ผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจในจริยศึกษาอย่างแท้จริง มีกลวิธีในการถ่ายทอด รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา และการเป็นตัวอย่างที่ดีงาม
3. ต้องตระหนักว่าการปลูกฝังคุณธรรมให้กับ เด็ก เป็นหน้าที่ของทุกคน นับตั้งแต่บิดามารดา ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว พระสงฆ์ สื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งเด็กจะ เรียนรู้ ด้วยการสังเกตและเลียนแบบ
4. การปลูกฝังคุณธรรมให้กับ เด็กจะต้องคำนึงถึงวัย และขั้นตอนการพัฒนาจริยธรรมของ เด็ก โดยอาศัยการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีของโคล์ เบอร์ก
5. การใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนให้เกิดความคล้อยตาม
6. ถือว่าหลักธรรมและจริยธรรมนั้นสัมพันธ์กันทั้งหมดสร้างคุณธรรมหลักขึ้นมา โดยมีเป้าหมายว่าจะให้มีอะไรบ้าง ค่อยจากนั้นคุณธรรมอื่น ๆ จะตามมา
7. จริยธรรมจะต้องมีพร้อมในด้านบวก คือ ควรจะมีเพิ่มขึ้น ๆ และด้านลบคือ ในส่วนที่จะต้องลด ละ เลิก

วิจัยตร ลินลิริ (2522 : 21) ได้ให้ข้อ เสนอแนะถึงวิธีการสอน เพื่อปลูกฝังจริยธรรม ว่า วิธีหนึ่งที่น่าจะใช้สอนได้คือวิธีการสอนที่เน้นปฏิบัติ โดยการสอนตามระดับดังนี้

- ระดับแรก คือ สอนให้จำ
- ระดับที่ 2 คือ สอนให้เข้าใจ
- ระดับที่ 3 คือ สอนให้สำนึก
- ระดับที่ 4 คือ สอนให้นำไปปฏิบัติ ประยุกต์ใช้ให้ถูกต้อง
- ระดับที่ 5 คือ สอนให้คิด เป็นนิสัย

นอกจากวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ยังมีแนวคิดและพัฒนาการใหม่ใน การปลูกฝังจริยธรรมที่เสนอโดยนักการศึกษาและนักจิตวิทยาที่แตกต่างกัน 4 วิธี (ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโณ 2530 : 20-30)

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification ย่อว่า VC) ถือว่าค่านิยมคือหลักการประพฤติดปฏิบัติคนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่าดีงามถูกต้อง และควรแก่การยึดถือ กระบวนการ VC มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเองว่าหลักการ ประพฤติปฏิบัติของตนเองคือสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดีที่ถูกที่ควรตามทฤษฎีของทฤษฎี เป็นอย่างไร

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎี VC คือ การช่วย ให้นักเรียน เกิดความกระจ่างในความ เชื่อในทัศนคติในพฤติกรรมและในความรู้สึกของตนเอง หน้าที่ของครูในการปลูกฝังค่านิยมคือการชี้แนะหรือจัดการให้มีการชี้แนะ เพื่อให้นักเรียน เกิดการถูกคิด ขึ้นมาว่า ความเชื่อทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของคนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning ย่อว่า MR) มีแนวคิด พื้นฐานตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรมหมายถึงกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกผิดของการ กระทำ ความ เข้าใจเกี่ยวกับกฎ เกณฑ์นั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาข้อผูกพันกับอายุของบุคคล

วิธีปลูกฝังจริยธรรมตามทฤษฎีของทฤษฎี MR คือการพัฒนาผู้เรียนให้มีกฎ เกณฑ์ การตัดสินใจความถูกผิดด้วยเหตุผลในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับกฎ เกณฑ์สังคม ตาม ทฤษฎีนี้ การพัฒนาจริยธรรม ไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่อาจกระทำด้วยการแสดงตัวอย่าง ให้อู จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วย การนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้นและตามระดับพัฒนาการทาง ปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุ กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎี MR ในการปลูก ฝังจริยธรรมในชั้นเรียน คือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนทรรศนะ

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ย่อว่า BM) วิธีการของ BM ตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามความคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และถ้าหากต้องการลดพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไข เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning ย่อว่า SL) ถือว่าจริยธรรม เป็นความ เข้าใจ เกี่ยวกับกฎ เกณฑ์สำหรับการประ เเมินความถูกผิดของพฤติกรรม มีแนวความคิดพื้นฐานว่าการ เรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่ง เกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการฟังคำบอกเล่า และการอ่าน บันทึกของผู้อื่น การเรียนรู้ประเภทหลังนี้ ช่วยใ้มนุษย์มีความรู้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

วิธีปลูกฝังจริยธรรม โดยการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียน เกิดความ เชื่อว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกรรมอะไร และผลกรรมนั้นน่าปรารถนาเพียงไร การจัด เงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จริยธรรมนี้จะ ต้องจัดให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ตรง ตัวอย่างและคำบอก และถ้าหากคำบอกมีลักษณะ เป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างที่ประสบ ด้วยแล้ว การเรียนรู้ก็จะเกิดในลักษณะที่ตรง เข้าและมีประสิทธิผลมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2522 กรมวิชาการ (2523 : 34-35) ได้ริเริ่มโครงการวิจัย การศึกษาจริยธรรมไทยขึ้น โดยแบ่งแผนงานออกเป็น 4 แผน โดยแผนที่ 4 ได้ดำเนินการตาม แผนงานเริ่มโดยการพิจารณารูปแบบการสอนที่จะนำมาทดลองใช้ได้รูปแบบการสอนที่จะนำมาทดลอง ใช้เป็น 2 แบบ คือ การปรับพฤติกรรมและการสอนเสริมสร้างเจตคติ โดยทดลองกับนักเรียนระดับ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยสรุปว่า รูปแบบการสอนโดยการปรับพฤติกรรม ได้ผลเหนือกว่ารูปแบบการสอนโดยการสร้างเสริมเจตคติในการสอนจริยธรรมระดับประถมศึกษา แต่ในระดับมัธยมศึกษา รูปแบบการสอนทั้ง 2 รูปแบบให้ผลไม่แตกต่างกัน และในระดับการศึกษา ทั้ง 2 ระดับ แบบการสอนที่นำมาทดลองใช้ในการวิจัยให้ผลในทางที่ดีมากกว่ารูปแบบการสอนตามปกติ

โกเศศ คังอินทร์ (2528 : 173-185) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนครูและนักเรียนเกี่ยวกับ วิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่า โรงเรียนได้ปฏิบัติการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนมากที่สุดด้วยวิธีการเรียนการสอนในห้องเรียน โดยการยกย่องชมเชยนักเรียนผู้กระทำดี และเสนอตัวอย่างผู้กระทำดีแก่นักเรียน รวมทั้งครูจะต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีของนักเรียน ส่วนกิจกรรมส่งเสริมให้มีคุณลักษณะทางจริยธรรมที่โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนปฏิบัติมากที่สุด คือ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง นอกจากนี้โรงเรียนพยายามปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรมแก่นักเรียนมากที่สุดคือพฤติกรรมจริยธรรมของ เมตตา-กรุณา และ พฤติกรรมจริยธรรมของทริโศคคัมปะ

ชาร์ต ซอร์น และฮิตเติลเวอร์ท (อ้างถึงใน ชาลี ลัทธิต 2507 : 10) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของเด็กในแง่อะไรถูกอะไรผิดกับความคิดเห็นของผู้ปกครอง เพื่อนฝูง ปรชธานชุมชนต่าง ๆ ของโรงเรียน ครูที่สอนประจำและครูที่สอนธรรมะพิเศษวันอาทิตย์ พบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของเด็กกับผู้ปกครอง มีค่าสูงสุด ส่วนค่าสหสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของเด็กกับครูสอนธรรมะพิเศษวันอาทิตย์มีค่าต่ำสุด และได้เสนอแนะว่า ผู้ปกครองมีอิทธิพลมากในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก เพราะมีโอกาสอยู่ใกล้ชิด และมีกิจกรรมเด็กมาตั้งแต่เล็ก ๆ เด็กจึงรับแบบอย่างจากผู้ปกครองมาโดยตลอด เป็นสิ่งที่คนพึงปฏิบัติ

นอกจากนี้ ชาลี ลัทธิต (2507 : 32) ยังได้เสนอแนะ แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีว่า ควรจะมีการบรรจุเนื้อหาที่เกี่ยวกับชุมชนและมนุษยธรรมให้มากขึ้น และการจัดหาหนังสืออ่านเพิ่มเติมประกอบการเรียน เช่น นิตาน นิตายต่าง ๆ ควร มีเรื่องราวที่ยกย่องให้เห็นคุณงามความดีของการทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน

ศูนย์ประสานงานแห่งชาติสำหรับการศึกษาและพัฒนาการของเด็กและเยาวชนฟิลิปปินส์ (อ้างถึงในวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จ 2516 : 12) ได้วิจัย เรื่องระบบค่านิยมของนักศึกษาชั้นอุดมศึกษาชาวฟิลิปปินส์ พบว่า นอกจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็กแล้วยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่มีผลให้คุณธรรมและจิตใจคนแพร่ไปได้ เช่น เพศ อายุ ชาติพันธุ์ สาขาวิชาที่เรียน พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม ถิ่นที่อยู่ในเมืองหรือชนบท สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก (2509 : 305) พบว่า ถ้าสังคมมีเสถียรภาพมั่นคงแล้ว การปลูกฝังคุณธรรมอื่น ๆ ย่อมกระทำได้ไม่ยาก

โดยสรุปการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับ เด็ก ทำได้หลายวิธีดังได้กล่าวมาแล้ว สิ่งที่สำคัญคือ ต้องพยายามให้เด็กประจักษ์แจ้ง รู้สึกคล้อยตาม และปฏิบัติจนเป็นนิสัย การปลูกฝังจริยธรรมจึงจะได้ผล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องการศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในนิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้แบ่ง เป็นงานวิจัยภายในประเทศ และงานวิจัยต่างประเทศ ซึ่ง เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวกับ การวิเคราะห์มโนทัศน์ทางจริยธรรม และนิทานพื้นบ้าน

งานวิจัยภายในประเทศ

วิจิตรา สุภากร (2523 : 87-89) ได้วิเคราะห์หนังสืออ่านสำหรับเด็กในค่านคุณธรรม เฉพาะที่พิมพ์เป็นภาษาไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2520-2522 แบ่งหนังสืออ่านสำหรับเด็ก เป็น 3 ประเภท แล้ววิเคราะห์โดยใช้คุณธรรม 30 ประการ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ พบว่า

หนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทนิทานชาวบ้าน มีคุณธรรมข้อ 25 มารยาทและนิสัย ส่วนบุคคลปรากฏมากที่สุด

หนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทวรรณกรรมปัจจุบัน มีคุณธรรมข้อ 2 ความเมตตา กรุณา ปรากฏมากที่สุด

หนังสืออ่านสำหรับเด็ก ประเภทวรรณกรรมร้อยกรอง มีคุณธรรมข้อ 25 มารยาทและนิสัยส่วนบุคคลปรากฏมากที่สุด

วิชรินทร์ บรรณเกียรติ (2529 : 182-183) ได้ศึกษามโนทัศน์ทางจริยธรรม ในหนังสืออ่านสำหรับเด็กที่คณะกรรมการประกวดในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช 2515-2527 โดยศึกษาหนังสืออ่านสำหรับเด็ก รวมทั้งสิ้น 135 เล่ม แยกเป็น 4 ประเภท จากการวิเคราะห์พบว่า มโนทัศน์ทางจริยธรรมค่านความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละมีมากที่สุด ในหนังสืออ่านสำหรับเด็กระดับ เริ่มอ่าน มโนทัศน์ทางจริยธรรมด้านหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันมีมากที่สุด ในหนังสืออ่านสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา ในหนังสืออ่านสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น มีมโนทัศน์ทางจริยธรรม

ด้านเมตตา กรุณามีมากที่สุด ส่วนหนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทการ์ตูนสำหรับเด็ก จะมี
 มโนทัศน์ทางจริยธรรมด้านการแก้ไขข้อบกพร่องในความประพฤติอันได้แก่ การผิดศีลธรรม ความ
 มีระเบียบ การรักษากฎหมาย และจารีตประเพณีมากที่สุด

ปรีชา อุกฤษฏกุล (2520 : 104-106) ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากคำบล
 รังกาใหญ่ อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา โดยรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านของคำบลรังกาใหญ่
 จำนวน 88 เรื่อง จำแนกตามรูปแบบจากการศึกษาพบว่า วรรณกรรม พื้นบ้านนี้ได้สะท้อนถึง
 ประวัติและสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม เศรษฐกิจ
 ระบบครอบครัว และพบว่าโครงเรื่องหรือเหตุการณ์ต่างคอนคล้ายคลึงวรรณคดีแบบฉบับ ซึ่งเป็น
 ผลจากการได้รับอิทธิพลของกันและกัน

ศรีสุดา เอื้อนครินทร์ 2520 : 519-523) ได้ศึกษาโดยรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน
 ผู้ไทย คำบลเรณู จังหวัดนครพนม จำนวน 82 เรื่อง พบว่า วรรณกรรมได้สะท้อนสภาพชีวิต
 ความเป็นอยู่ของผู้ไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ ความสัมพันธ์ของบุคคล ด้านสุขภาพ
 อนามัย การปกครอง ค่านิยม

ยุหดี จรลียานนท์ (2522 : 253-257) ได้ศึกษารวมรวมนิทานชาวยักษ์ คำบล
 จอมพระ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 53 เรื่อง พบว่า นิทานชาวยักษ์ได้สะท้อน
 ให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ อาชีพ วัฒนธรรม ส่วนใหญ่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อและค่านิยม
 ทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม

สุรียา คงประเสริฐ (2522 : 432-435) ได้ศึกษารวมรวมวรรณกรรมไทยรามัญ
 คำบลคลองตาคน อำเภอยะผิง จังหวัดราชบุรี จำนวน 48 เรื่อง พบว่า วรรณกรรม
 เหล่านี้ มีคุณค่าในด้านให้ความสนุกเพลิดเพลิน ให้คติธรรม ให้ความรู้ด้านภาษา สะท้อนให้เห็น
 ความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัด และประวัติความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ
 ตลอดจนแนวคิดที่แฝงอยู่

สมศรี ทองชื่น (2524 : 91-94) ได้สร้างหนังสือส่งเสริมการอ่านระดับประถมศึกษา
 โดยใช้นิทานพื้นบ้านท้องถิ่นโคราช 2 เรื่อง คือ เรื่อง สุกุมิต-เกลินี และเรื่อง เจ็ดคนนอน แล้ว
 หาประสิทธิภาพของหนังสือที่สร้างขึ้น ผลการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มที่ศึกษาประกอบด้วย ครู
 ผู้เชี่ยวชาญ และนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้มีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า หนังสือส่งเสริม

การอ่าน เรื่องศุภมิต- เกณีนี และ เรื่อง เจ็ดคนน เป็นหนังสืออยู่ในระดับดี นักเรียนให้ข้อคิดเห็นว่าชอบหนังสือทั้ง 2 เรื่องนี้ เพราะสนุกและน่าสนใจ และอยากจะอ่านหนังสือท่านองนี้อีกต่อไป

อุทัย วรสุวรรณรักษ์ (2525 : 101-103) ได้ศึกษาอิทธิพลของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยของชาวไทยภูเขาคำเข่า บ้านห้วยแม่ซ้าย โดยวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาคำเข่า จำนวน 38 เรื่อง และวิเคราะห์แบบสอบถามของครู เจ้าหน้าที่ ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับคนไทยภูเขาคำเข่า ในจังหวัดเชียงราย เกี่ยวกับอิทธิพลของนิทานพื้นบ้านที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย จากการวิเคราะห์แบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่า นิทานพื้นบ้านชาวไทยภูเขาคำเข่า มีอิทธิพลน้อยต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย แต่ก็มีความเห็นว่า การนำนิทานพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นมาประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาภาษาไทยมีประโยชน์มาก เพราะทำให้บทเรียนมีความสัมพันธ์กับชีวิตจริง และครูสามารถเปรียบเทียบภาษาไทยกลางกับภาษาเข่า เพื่อประโยชน์ต่อการสอนได้ด้วย

ระวีวรรณ อินทร์แหยม (2527 : 84-86) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง เสียวสวาด พบว่า ผู้อ่านจะได้รับคุณค่าทางด้านความคิด สติปัญญาและการสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะในแง่ของความคิด ในด้านประเพณี วัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะชาวอีสานในสมัยโบราณ และพบว่าในวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ให้คุณค่าด้านจริยธรรมและค่านิยมธรรม ดังนี้

1. ให้ละเว้นจากการทำชั่ว มุ่งแต่ทำความดี
2. ให้มีความละเอียดรอบคอบหรือความคิดที่จะกระทำ
3. ให้มีชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท
4. ให้มีความสันโดษ
5. ให้รู้จักแก้ไขตนเอง อย่าไปคิดแก้ไขคนอื่นโดยไม่มองตนเองเสียก่อน
6. ให้มองโลกหรือทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องในแง่ดี
7. ให้ถือความผิดที่ตนเองทำ หรือ เห็นผู้อื่นทำ เป็นครู และไม่พึงปฏิบัติ เช่นนั้นอีก
8. เมื่อผู้อื่นทำผิดให้ เป็นผู้ภัยในความผิดพลาดของผู้อื่นอย่างครบถ้วน

ปรีชา อุยตระกูล และ สุวัฒน์ ช่างเหล็ก (2527 : 239-242) ได้ศึกษาวรรณคดีอีสานในเชิงจริยธรรม โดยศึกษาวรรณคดีอีสานที่เป็นลายลักษณ์ จำนวน 15 เรื่อง พบว่า ในวรรณคดีอีสานมีจริยธรรมสำหรับบุคคลต่าง ๆ 4 ประเภท คือ จริยธรรมสำหรับผู้ปกครอง จริยธรรมสำหรับคนทั่วไป จริยธรรมสำหรับผู้ชายและจริยธรรมสำหรับผู้หญิง จริยธรรมที่พบมากคือ

1. จริยธรรม เกี่ยวกับการปฏิบัติตามฮีตคอง
2. จริยธรรม เกี่ยวกับความสามัคคีปรองคอง
3. จริยธรรม เกี่ยวกับการพูด
4. จริยธรรม เกี่ยวกับการ เอื้อ เพื่อ เผื่อแผ่
5. จริยธรรม เกี่ยวกับศาสนา
6. จริยธรรม เกี่ยวกับความกตัญญู
7. จริยธรรม เกี่ยวกับความขยันในการทำมาหา เลี้ยงชีพ
8. จริยธรรม เกี่ยวกับการครองเรือน
9. จริยธรรม เกี่ยวกับการอ่อนน้อมถ่อมตน
10. จริยธรรม เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เน้นให้

เคารพนับถือธรรมชาติ

กิ่งแก้ว เพ็ชรราช (2528 : 336-339) ได้ศึกษารวบรวมนิทานไทยพวน คำบลหาดเสี้ยว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย จำนวน 61 เรื่อง พบว่า นิทานไทยพวนนี้ ได้สะท้อนสภาพความเป็นอยู่สถาบันครอบครัว การประกอบอาชีพ ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ด้านการศึกษา

อุคม ทนุทอง (2528 : 87-90) ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทคำลอน จำนวน 10 เรื่อง โดยวิเคราะห์ด้านค่านิยมทางจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำลอน จากการวิเคราะห์พบว่าค่านิยมทางจริยธรรมของกลุ่มบุคคล 6 กลุ่ม คือ บุคคลทั่วไป สตรี บุรุษ ขุนนาง ข้าราชการ พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาส บรรพชิต ค่านิยมที่พบคือ การรู้จักประมาณตน ไม่ปล่อยตัวปล่อยใจตามกิเลส แสวงหาปัญญาความรู้ มีมานะอดทน กตัญญู มีน้ำใจไมตรี มีมารยาทงาม ชุคจาไพเราะ ชื่อตรง รู้จักหน้าที่ มีความยุติธรรม กล้าหาญ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ทำนุบำรุงศาสนาและปฏิบัติธรรม เพื่อความเป็นศาสนิกชนที่ดี

งานวิจัยต่างประเทศ

จูดิธ แอน เฮกส์ (Judith Ann Hakes 1974: 2164A) ได้ศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมทางสังคม ในนิทานพื้นบ้านของพวกโททัน (Teton Sioux) มีจุดประสงค์เพื่อสำรวจ เนื้อเรื่องและผลสะท้อนของนิทานที่มีต่อวัฒนธรรมทางสังคมของพวกโททัน โดยศึกษาจากนิทาน จำนวน 178 เรื่อง ผลการศึกษาปรากฏว่า นิทานพื้นบ้านของพวกโททัน สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของพวกโททัน องค์ประกอบทางสังคมที่เกี่ยวกับกิจกรรมารยาทและวัฏจักรชีวิต นิทานที่บ่งบอกลักษณะ เช่นนี้ จะพบมากในนิทานโกหก

แครบ (Crabbe 1978: 325-330) มีความเห็นว่า วัสดุ อุปกรณ์ที่หาง่ายที่สุดคือ นิทานพื้นบ้านอันจะช่วยส่งเสริมทักษะในการอ่านและเป็นแรงจูงใจให้เด็กเกิดความอยากอ่านนิทานพื้นบ้าน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นชีวิตของสังคม เหล่านั้น โดยสังเกตจากการแสดงของตัวละคร ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเด็ก ในขณะที่เดียวกัน นิทานพื้นบ้านยังให้ความสนุกสนานอันจะช่วยเพิ่มความสนใจให้กับเด็ก นอกจากนี้ เด็กอาจหยิบยกเอาข้อความบางตอนไปใช้ประโยชน์ในวิชาอื่น เช่น สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์

ริกส์ เลส เวิร์ท (Wriggles Worth 1979: 5658-A) ได้ศึกษามรยาตโวหารในนิทานพื้นบ้านอิตาเลียนของเผ่าโมนอโบ (Monobo) พบว่า ส่วนวนโวหารที่ใช้ในการเล่านิทาน เป็นอีกส่วนหนึ่งที่บ่งบอกลักษณะนิสัยของกลุ่มชนได้

นาทาเรล (Natarel 1979: 156-158) ได้ทำการศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับการใช้นิทานพื้นบ้าน ได้สรุปว่า นิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมที่เล่าสืบต่อกันมา และแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นแหล่งที่เกิดของนิทานพื้นบ้าน

ครูก (Crook 1979: 449-452) เป็นผู้ค้นคว้าและศึกษานิทานพื้นบ้านได้กล่าวว่า การใช้นิทานพื้นบ้านสอนเด็กสอดคล้องกับขั้นพัฒนาการ และครูควรจัดอภิปรายกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น แสดงความรู้ฝึกตนเองที่มีต่อตัวละคร

เวสเทอร์น (Western 1980: 395-436) ได้ศึกษานิทานพื้นบ้านของชนชาติต่าง ๆ สรุปว่านิทานพื้นบ้านช่วยสร้างเสริมให้เด็กเห็นลักษณะที่แตกต่างกันของตัวละคร วิธ

ดำเนิน เรื่องและการจบของเรื่อง ซึ่งเร้าความสนใจในการอ่านให้มากขึ้น นอกจากนั้น ความคุ้นเคยและความเข้าใจในเรื่องราวของนิทานพื้นบ้านจะเป็นพื้นฐานสำหรับเด็กที่จะเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้วิชาอื่น ๆ

จากงานวิจัยดังกล่าว ทั้งงานวิจัยภายในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ เป็นการศึกษารรณกรรมพื้นบ้านหรือนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ในด้านสภาพความเป็นอยู่ อาชีพ วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม รวบรวมการนำนิทานพื้นบ้านไปใช้ในการเรียนการสอน แต่ยังไม่มีการศึกษาในด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ในนิทานพื้นบ้าน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องดังกล่าว